

LÁBÁN ANTAL
ÉS KERESZTURY KÁLMÁN

MAGYAR REGÉK

(ANTHOLÓGIA)

1927
LUDWIG VOGGENREITER VERLAG, BERLIN
MAGYAR OSZTÁLY

Copyright 1927 by Ludwg Vogenreiter, Berlin C 19.
„Concordia”, könyvnyomda és kiadóvállalat nyomása
Bratislava- Pozsony.

A balatoni kecskekörmök.

Réges-régen, a mesék világában, kecskéiről híres parasztasszony élt a Balaton partján.

Nagy volt a gazdagsága, s vele járt a fősvénysége meg a kapzsisága. Koldusnak alamizsnát, béresnek bért sohasem adott volna. Maga szántotta földjét. Pásztortól sajnálta a kenyeret. Maga gondozta ezüstszőrű kecskenyáját. Ettől aztán nem sajnálta — amit Isten adott. Hasig érő, jó füben jártak a kecskéi a Balaton virányos partján, a tóba nyúló félszigeten. Gyarapodtak, szaporodtak a gyönyörű jószágok. Nőttön-nőtt velük a parasztasszony büszkesége.

De a bosszúsága is. Mert a lelkes állatok jól tudták, hogy gazdasszonyuk csak dicsvágyból viseli gondjukat, — tejüket a Balatonba önti, — meleg bundájukat hiúságból nyáron is meghagyja. Engedetlenségükkel nem egyszer megkeserítették ezért, sőt — mi több — rossz tréfát is követtek el vele: átúsztak a Balaton másik partjára. Igaz ugyan, hogy a jobb legelő miatt vissza is jöttek hamarosan. Egyszer azonban körmeiket az asszony átkozódásaira a túloldalon hagyták.

Súlyos aranykörmöket tétetett a parasztasszony a kecskéi lábára, hogy meg ne kísérelhessék többször a kiruccanást. Ólomkörmök ugyan mindenképpen előnyösebbek lettek volna; így azonban — aranykörmökkel — több oka volt a dicsekvésre.

Vigázott is ezután a nyájára, mint a szemefényére.

Egy napon mégis csak megtörtént, hogy hazaterelvén nyáját, nem találja egyik kecskéjét a sok közül.

Nem annyira a kecskét, mint a négy körmöt sajnálta. El is indult keresni. Nyugtalan kitartással gázolt keresztül-kasul az estharmatos réteken. A nap már régen nyugovóra szállt s a magasan járó hold önté el fényével a Balaton ezüstös tükrét, mikor végre halk csengetyűszó üti meg a parasztasszony fülét. Arra tart, és csodalátvány terül el szemei előtt: gyönyörű aranygyapjas nyáj legelészik a tóba szögelő részen, éppen az ő rétjén; a félsziget orrán pedig tündérszép pásztorleány mereng el a hullámok játékán.

Hamar lobbanó mérgét ravaszság és irigység győzi le: hogyan szerezhetne meg magának az aranygyapjas kecskéket. És már kész is a terv: észrevétlen távozik és tér vissza a saját kecskéivel, hogy elvegyítse azok közé a tilosba járókat, — hatalmas ekét s négy erős tulkot hoz magával, árkot szánt a félsziget tövén, hogy a menekülés lehetőségének is elejét vegye, — bedobja a pásztorleányt a titoktartó Balaton hullámaiba.

Milyen nagy lett aztán a meglepetése meg a csalódása!

A pásztorleány — a Balaton tündére — csengő kacagással úszik a habokon; az ezüstszőrű kecskék lerúgják aranykörmeiket s követve az aranyszőrű kecskéket, a tóba vetik magukat a pásztorleány után, nyugodtan átúsznak a túlsó partra, felszedik a nemrég elhagyott valódi kecskekörmököt.

A gonosz parasztasszony pedig bosszúsán szedegeti — ami még megmenthető — az aranykörmököt. Mikor már az utolsót is a kötényébe dugta, savanyú arccal még egyszer át akarja számolni aranyait. Csak ekkor veszi észre, hogy minden darab kővé változott keze érintésére.

Borzasztó haraggal szórja szét a köveket.

Szörnyű átkozódásával magára vonja az ég haragját. Vihar támad nyomban a Balatonon, víz önti el a parasztasszony magaszántotta árkát. Nincsen számára menekvés; a hullámok a tó fenekére sodorják.

Viharos, sötét éjszakákon ma is látni vélik hatalmas ekéjével s bokros tulkaival a gonosz parasztasszonyt, amint szántja a Balaton vizén a hullámokat.

A tóparton pedig kedves pásztorfiú vagy bájos pásztorleány ajándékozza meg a kíváncsi utast a balatoni kecskekörmökkel.

Csörsz árka.

Lehanyaglott már az avarok uralma a Tisza-Duna mentén. A fejedelmek örökös egyenetlenkedése, rosszul kötött szövetségek megrendítették a harcoss avar népben a vezetőik iránti bizalmat. Csatát csatára vesztek a frankokkal szemben, már-már tűnőfélben volt a híres avar vitézség.

Ügy volt mégis megírva a sors könyvében, hogy hallasson még valamit magáról a tiszamenti Csörsz királyfi és hogy távoli országokat járjon maradék népe vitézségének a híre. Kapott is szövetségén a szomszédos Rád fejedelem a gepidák elleni hadiáratokban.

Azt is elrendelte azonban a végzet, hogy a Csörsz királyfi vitézsége az avar regösök hattyúdala legyen.

A későbbi idők lantosai már szomorúbb dalokat pengenek róla. Ármány és szerelem áldozata lett.

Sanda szemekkel nézte ugyanis a szövetséges Rád Csörsz tiszamenti szép országát. Annyi becsület se volt benne, hogy — mint ellenség — nyíltan lépjen fel vele szemben, hanem Csörsznek az ő dédelgetett leánya iránti forró szerelmére építette haditervét. Ezt vála-

szólta a leánya kezéért epedő Csörsz királyfinak: „Megtisztelsz kérésseddel nemes királyfi. Bámultam vitézségedet a csatatereken. Te vagy az avarok Csaba királyfia- Tamasza voltál hatalmamnak. Csodáltam önzetlenségedet, hogy közös zsákmányból részt se kívántál tőlem. Érdem szerint neked adhatnám fele királtságomat. De nem ám a leányom kezét. Mert körülötte ezideig nem sok érdemet szereztél. Alighogy ismeritek egymást. Ha tehát nem akard, hogy jó véleményem megváltozzék rólad, és hogy önző célokot ne lássak leánykérésedben, fogd meg a dolog nehezebb végét: igyekezz megnyerni leányom vonzalmát. Rád király leánya azonban nem hisz üres szavaknak. Állíts szerelmednek maradandó emléket!”

Mivel pedig Csörsz királyfi nem látszott érteni ez utóbbi szavakat, Rád igyekezett a tanácsadással is: „Építs váradtól váramig víziutat, hajón érkezzél és vigyed leányomat!”

Mégcsak kifogása se lehetett Csörsz királyfinak a ravasz Rád érvei ellen. Vak szerelme a kívánságot se látta teljesíthetetlennek. Lóra pattan, haza vágat, munkára szólítja hűséges népét, apraját-nagyját, éjjel-nappal biztatja lankadó embereit.

Szemmel láthatólag haladt a mély árok. Közeledett a szerelmes királyfi reménye a boldogság felé, mikor — egy este — levelet hoz számára a királyleány bizalmas apródja.

Nem tudta mire magyarázni a rejtélyes szavakat: „Sejtelmem sem volt atyám gonosz szándékáról.”

Ideje nem volt sokáig törni a fejét rajta: Rád király még aznap éjszakáján a dolgozó avarokra rontott. A meglepett és elcsigázott avarok legvitézebbjei sorra hullottak az igazságtalan küzdelemben; akik pedig életben maradtak, megátkozták az árkot.

Rád király most aztán elfoglalta az avarok földjét, rá-

bocsájtotta az árokra a Tisza vizét s hajón tartotta hazafelé diadalmenetét.

A győzedelmi ünnepből mégis csak halotti tor lett.

Rád leánya Csörsz királyfi halálhírére fájdalmában megtévelyodott, megszökött hazulról, napokon át barangolt és szedte a virágot az árokparton. Valaki beszélt is vele, de nem ismerte fel benne a nemrég még tündöklő királykisasszonyt.

A szerencsétlen leány az örültek ijesztő mosolyával minden kérdésre azt felelte: menyasszonyi koszorút köt. Másnap felvetette holttestét az árok tiszavize.

A gonosz Rád pedig megtörve, megalázva, nem tudott szabadulni bűne emésztő tudatától. Odalett a lelke nyugalma; de ráment a bánatára országa hatalma is.

Az árok ma még megvan Ároktő és Árokszállás között. Csörsz árkanak hívja a nép.

Diósgyőr.

Azon a tájékon, ahol most Diósgyőr van, élt sok száz esztendővel ezelőtt egy Diós Pál nevezetű vadászember. Szegény házikójára, mely az erdő kellő közepén egy dombon állott, egy óriás-diófa vetett árnyékot. Ez a diófa volt Pál gazda családjának mindene. Gyümölcséből annyit szerzett, hogy megélhetett, míg a fának új gyümölcse megérett.

Egyszer egy derült nyári estén, amint a kis család a diófa hűvös árnyékában pihent, Pál gazda így kiáltott fel: „Istenem, Istenem, miért is nem adtál nekem sok kincset!”

— Hová beszélsz? — kiált a felesége — vagy fogj az eszed, hogy most egyszerre erőt vesz rajtad az elégtelenség?

— Nézd anyjuk — szólott tovább Diós Pál — milyen .áldott, termékeny ez a vidék és mégis milyen pusztá! A halmot nem építik, nem lakja senki, a tért nem szántja egy lélek sem. Hej, ha nekem módomban volna, én megnépesíteném e tájt. A hegyoldal szőlőt teremne; a bérc tetején vár állana. Parancsolnék a zuhatagnak, hogy vize malmokat hajtson. Feltörném a gyepet, hogy adjon piros magú kalászokat, és nem tudom én, mi mindent művelnék még.

Ezt mondta a vadász. És míg felesége bámulva nézte, Pál felkelt és eltűnt az erdő mélyében. Ott bolyongva és gondolkozva töltötte a napot s az éjjelt, míg az álom végre el nem nyomta. Ekkor ezt álmodta: Egy ősz ember közeledett feléje, aki így szólt neki: „Kéréseid teljesülni fog; csak eredj el, fiam, és ülj Nagyvárad kapujában három napig!”

Pál gazda tüstént útnak indult, éjjel-nappal gyorsan haladt, míg végre Nagyváradra ért. Ott korán, hajnalhasadtával, leült a város kapujában és leste a jószerecsét. Egyszer csak jön egy öreg ember s így szólítja meg Pál gazdát: „Mit kérsz egy napra?”

Pál elképedt, inert megismerte az öregben azt az ősz embert, aki neki álmában kincseket ígért volt. De aki most a vadással beszélt, nem ígért ám kincseket, hanem hat poltura napszámot. Mert ott, a város kapuja előtt, szoktak összegyűlni asszonyok, leányok, férfiak, hogy szőlőbe, rétre napszámba elszegődjenek. Az öreg ember, aki Nagyvárad polgármestere volt, felfogadott közülük vagy ötvenet. Pált pedig, aki hat poltúráért nem akart menni, ott hagyta a faképnél.

Másnap megint megszólítja Pált az öreg ember:

— Hát te fiam, mit keresel itt?

— Engedelmet, nagy uram — így felelt Pál — valakit várok.

Pedig dehogy várt! Bánta szegény szörnyen, hogy ennyire eljött. Keserűen átkozta önmagát és álmát.

— De már ha itt vagyok — gondolta — bevárom a harmadik napot.

Harmadnapra azonban az öreg ember már összevissza szidta Pált, elmondta korhelynek, csavargónak.

— Megkövetem, nagy uram, — szólta a szegény vadász, — nem vagyok én se korhely, se csavargó. Egy bolond álmom miatt van rajtam ez a veszedelem. Otthon egy öreg ember jelent meg álmomban s azt mondta, jöjjetek el Nagyváradra, üljék három napig a város kapujában s akkor teljesülni fog a kívánságom. De látom, lóvá tett az álmom.

Az öreg ember erre olyat nevetett, hogy csak úgy peregték a könnyei.

— Ha az álmom beteljesülne, — úgymond, — én tán herceg is lehetnék. Már háromszor is álmodtam, hogy arra fel, messze-messze, nagy rengeteg terület, Bükk vagy hogy is hívják, — hogy ott nagy kincset találok, csak induljak el oda- Él ott egy Diós Pál nevű vadász, annak a háza előtt egy vén diófa áll. Csak a fát kell kívágni s tövében három kád arany. Az apám se hallotta hírét Bükknek, Diós Pálnak. Nos, földi, kell-e a kincs? Neked adom, csak menj oda!

Így tréfált a vén ember. De Pál egy ígét se felelt, hanem kapta magát, elindult hazafelé és otthon termett hirtelen. Másnap többedmagával nekiáll a fának. Reng a terebélyes diófa és a földre terület. Túrják nagymohón a földet ott, ahol a diófa állott. De biz ott nincs egyéb, csak kő és agyag.

Mit tegyen most Diós Pál? Oda volt a diófa, mely családját táplálta- De restelte is mód nélkül, hogy így póruljárt. Mereven nézett egy darabig abba a tátongó gödörbe, amelyet ásott. Egyszerre csak megvillant benne egy gondolat. Odafordult azokhoz az emberekhez,

akik vele együtt a kincset keresték, és így szólt:

— Ne tegyük le atyámfiai az ásót, hanem törjük fel vele ezt az avart! Meglássátok, találunk mi itt kincset, ha nem is három kád aranyat.

Evvel hozzáfogtak a föld műveléséhez. Nemsokára mások is melléjük állottak. Csakhamar benépesült az elhagyott vidék. Szőlőt ültettek a hegyoldalon, vár épült fenn a bérctetőn, és munkára kényszerítették a zuhatag szilaj folyását.

Így megtalálta Pál gazda, amit álmodott, amit kerestett.

Azt a helyet pedig, hol az összegyűlt nép megtelepedett, Diósgyőrnek nevezik mind a mai napig.

Poky Péter pénze.

Valamikor — igazságos Mátyás király idejében — még a szegény ember is könnyű szerrel hozzájutott a jó Isten áldásához — a bajmóci gyógyforráshoz. A bőforrású, csodáshatású ásványvíz, a Nyitra folyó hegyes vidékének jó levegője, a szurokfenyő lélekerősítő illata nem engedett haza beteget vagy nyomorékot gyógyulatlannak. Messze földről sereglettek az üdülni kívánók a nyári hónapokban. Megérte a fáradságot, meg a hátravaló elemózsiát; mert mindössze ennyibe került az egész. A házfedélből akkor még nem igen húzott hasznos senki.

Egyszer aztán — valamivel Mátyás király halála után — Poky Péter ült be Mátyás király örökébe — Corvin János tulajdonába — a bajmóci várkastélyba. János hercegnek — szegény fejének — sokkal több volt a baja, hogysem bizalmas emberének is a körme alá nézzen. Nem ártott volna pedig.

Szívtelen, vad göggel garázdálkodott ez a Poky. Na-

ponta lángolt pénzsóvár kebelében a szomjúság az arany után. A szegény jobbágy fáradságos munkájából is kétszer vette el a várúri járandóságot. A meredek hegyen álló várkastély felszívta lassanként a környék minden kincsét. Mindez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy megvásárolja rajta a királyi birtokot. Ez volt ugyanis Poky Péter titkos szándéka s ezért kurgatta rakásra pénzét. További pénzforrás hiányában gondolt egyet: megadóztatja a betegeket is; csak pénzért engedi meg a bajmóci hővizek használatát.

A nyár jöttével özönlöttek a jómódú emberek. Beteg alig volt köztük. A szerény, csendes fürdőhelyet felverte a lárma, a tánc. Vigalom és mulatozás nélkül nem múlt el egy nap sem. Poky Péternek megsokasodtak az aranyai-ezüstjei. (Miért is nem kezdte mindjárt ezen? Nem került volna talán sor a szegény ember verejtékes pénzére. Mert együtt volt már a vételár.)

Egy szép nyári napon gögös megeledeéssel sétált a várnagy a fürdő sétányán. Jobbról-balról hajlékony derekú fürdővendégek mulattatták. Egyikük a nap érdekes eseményét akarta éppen elmondani; hirtelen azonban abban hagyja a mesét és rámutat egy messze földről jött nyomorék emberre: „Ezen az emberen mulat ma az egész fürdőközönség- Kérdezd meg csak < tőle, uram, mi szél hozta erre?”

A mankós illemtudóan igazított a kalapján, mert érezte, hogy nagyobbfajta úr szólította meg. De — hogy a kegyetlen várnaggyal magával beszél — arra bizony nem gondolt. A szegényember körülményességével beszélt élete nehéz sorsáról, nyomorúságos betegségéről, a nagy fáradsággal megtett hiábavaló útról s az idők rosszrafordulásáról. Végül aztán keserű átok fakad ki belőle: Istenverése legyen Poky Péteren.

Az istenadta nyomorékja súlyos korbácsütések alatt vánszorgott tovább. A fürdővendégek pedig nem törőd-

ve a szomorú jelenettel, kedvükre nevettek az eset fölött. Maga a várnagy is mulatságosnak tekintette a saját bosszúságát, ő nevetett később a legjobban rajta.

Az emelkedett hangulat közepette azonban ijedtarcú emberek jelentik, hogy nyoma sincs többé a víznek a forrásban: néhány perccel előbb hatalmas vízsugár emelkedett zúgva-búgva az ég felé és esett vissza a mélységbe.

Volt nagy álmélkodás és kétségbeesés, A fürdővendégek — abban a meggyőződésben, hogy az Isten büntető keze jár Poky Péteren — minél gyorsabban elkoródrtak Bajmócról. Nem maradt estére szolgáló sem a fürdőben.

A kegyetlen várnagy ott dühöngött egy ideig a kiapadt forrás fölött, aztán kapta magát s vigasztalódnival ment a kincsei közé. Igazában azonban csak most fogta el a düh: aranyai-ezüstjei az utolsó darabig kővé váltak.

Istennel való dacból kihordja a kővé vált kincset, betemeti vele a forrást s az emberek előtt való szégyényében elbujdosik.

Így lett földönfutóvá. Kéregetésből tengette nyomorúságos életét.

Poky Péter nyomorékjával pedig az történt, hogy alig szabadult meg a korbácsütések alól, hálát adott a jó Istennek, amiért megáldotta őt minden rosszban való megnyugvással. Megbékült lélekkel pihente ki magát egy félreeső helyen. Mikor pedig távozni készült, észrevette, hogy víz buggyan ki mankója nyomán s mind erősebben buzog föl a csodás erejű gyógyvíz. Néhány nap múlva gyógyultan indult haza.

A régi forrás helyén feneketlen mocsár támadt. Partjain szanaszét kisebb-nagyobb lapos, kerek kövek hevernek. Azt tartják róla, hogy Poky Péter pénze.

Az új forrás pedig egyre buzog a szegény betegek gyógyítására.

A Mohos tulkai.

A bérces Gömörben a Mohos nem valami nagy hegy. Nincs rajta régi vár és nemes vad sem tanyázik a környéken. De van a tetején egy ingovány, melyről a következőket beszéli a szózatosa monda:

Nem tudni, honnan, egy szegényember vetődött réges-régen ide s ezt a halmos vidéket nézte ki magának lakóhelyül. Irtotta az erdőt mindenfelé, erőt akart venni a cseplyén és bozóton. Később a serény új gazda fecskemódjára sárkunyhót ragasztott a hegy oldalához. Majd egy süveg búzát vetett el, s minthogy erős akarral győzte, idővel a jó Isten felvitte a dolgát. Mire megvénült, a szántó föld, szőlő és rét egész határrá nőtt a kezei között. Oldalánál pedig felnőtt, dologgyőző fiak álltak, akiknek maguknak is számtalan csemetéjük volt. Három-négy unoka is mászkált egyszerre az öregnek a térdein. Szegény azt sem tudta, melyik a másik. Az öröm és a hála könnye ragyogott a szemében, mikor magát a kicsinyekben harmad-negyedízig látta. Mindnyájan egy-család voltak; a perpatvarnak hírért sem hallották. Eszükágában sem volt, hogy különkenyéren éljenek. Azonban óvhatatlan, hogy konkoly ne vegyüljön még a legtisztább búza közé is. Egy idő óta az öreg azt vette észre, hogy valami rossz szándék ejtette gondolkozóba fiait. Puhatolt, fürkésztet és rájött, hogy fiai az osztozkodáson törnek a fejüket. Az öreg szépen bevárta, míg egyszer körülötte volt az egész házanépe. Ekkor, egy szép ünnepnapon, így szólt gyermekeihez:

— Fiaim, a kegyelmes Isten megáldotta kezünk munkáját. Szorgalmunk után az ő jóvoltának köszönhetjük, hogy immár egy kis jómódra tettünk szert. De higgyétek el, ha a félvilág a miénk volna, még annál is többre becsülném azt a szén evességet amelyben eddig él-

tünk. Tietek lesz az egész vagyon, amelyet szereztünk. De kérlek, ne dobjátok el magatoktól a legbecsesebb kincset — a szép egyességet. Holtig maradjatok együtt. Bármily sok legyen is, amink van, gondoljátok meg, hogy könnyen elkallódik, amit sokfelé osztunk. Mély igazság rejlik abban a közmondásban, hogy: áldott a sok kéz és az egy akarat. Sok apa eldarabolja vagyonszáját gyermekei között. Egynek-egynek néhány barázda jut, amelyből alig tud megélni. Tűz vagy betegség egészen tönkre teszi az egyiket. Talán sohasem lábal ki a bajából, s mikor látja a másik gyarapodását, irigykedik rá. A szerencsésebb pedig gazdagabb lesz, lenézi szegényebb rokonait, és olyan sok szerető szív elfordul egymástól.

A fiúk némán, tisztelettel hallgatták az öreget; átláták, hogy igaza van.

Nemsokára meghalt az öreg gazda. Nagy búbánat volt e miatt az egész családban. De lassacskán felébredt bennük az elaltatott vágy is. Előbb csak magukban gondolták, most már hangoztatták is, hogy osztani akarnak. Még a gyászos harangszó, a sír kongó öble is szüntelen azt verte a fülükbe: oszt-toz-zunk, oszt-toz-zunk! Alig múlt el egy hét a temetés után, máris hozzáfogtak az osztzkodáshoz. A testvérek jámborak, engedékenyek voltak: egy tinón vagy egy kaszás réten össze nem pöröltek. Az osztály tehát úgy, ahogy — de megesett. Végre hat szép páros tulok volt még hátra. Hosszú, fényes volt a szarvuk, olyan kövérek voltak, mint a hal, s a ma leesett hó sem lehetett volna fehérebb náluknál. Egyik sem volt alábbvaló, egyik sem volt szebb közöttük, egyforma szépek voltak, s mi tőrés-tagadás, a fiaknak is egyformán tetszetek. Ezt a hat tulkot mindegyik fiú szerette volna, s így a testvérek sokáig nem tudtak megegyezni. Végre így szólt az egyik:

— Isten ellen való vétek volna ezeket a szép állatokat egymástól elválasztani. Hajtsuk a tulkokat a Mohosnak. Ott mindegyikünknek van egy-egy darab földje. Akinek a részén delelni lehevernek, azé legyen a hat páros tulok. Aki nyertes lesz, az igazítsa el közöttünk az osztály hátralevő ügyét-baját is; változtasson ha jónak látja azt, határozzon belátása szerint. A több: meg huzakodás nélkül egyezzzék bele, hogy egyszer vége legyen már ennek az átkos zenebonának.

A testvérek ráállottak. A tulkok pedig — mintha csatmegértették volna, amit beszéltek — nekiszilajodva rontottak az erdőségnék. Bögtek, öklelöztek, a földet kaparták. Már messze hallatszott a tukok kolompja. Akkor utánuk indult a rokonság s egy sereg kíváncsi ember. Útközben találgatták, hol fognak a tulkok leheverni. Az egyik azt mondta, hogy az avaros, cserjés tetőn. A másik azt hitte, hogy a jobboldalon lévő nagy tisztáson. A harmadik biztosra vette, hogy az északi lejtőn fognak delelni, mert ott jó hűvös van. Ez alatt a megizzadt sereg elérte a hegy gerincét. Körülnéztek, nem láttak semmit. Hallgattak, füleltek egy darabig; jó távrolól kolompszó és bögés hallatszott, aztán az is megszűnt; csupán a harkály kopácsolt. A csapat bejárta mind a két hegyoldalt, de a hat tuloknak sehol nyoma sem volt. Végre felhatoltak a tetőre, ahonnan előbb a kolompszót és a bögést hallották. De — amint odaértek — némán visszahökkentek. A tetőn azelőtt nem volt más, csak avar, cserje; most pedig mély láp borította. Ez nyelte el a hat páros tulkot. Hosszú szarvuknak a hegye még itt-ott kilátszott; majd az is elmerült végképp.

A testvérek szótlanul hazatértek. De ennek a csodának a láttára egynek sem volt többé kedve kivenni a maga jussát. Szépen együtt maradt az egész család, s áldott lőn a sok kéz és az egy akarat.

És még most is, ha éjjel tompa zúgás hallatszik a hegyoldalon, azt mondja az ott legeltető pásztorember: „Meghal rövidesen valaki, s osztozkodás lesz: böm-bölnék a Mohos tulkai.”

Hricsó-vár szelleme.

Helyről-helyre, percről-percre változó, üdeteljességű örömet nyújt a tévelygő Vág mente a természet szépségeit kereső vándor lelkének. Most kedvesen mosolygó vagy hangosan nevető. Majd szellemjáró komorság ömlik el rajta, vagy fejedelmi méltósága készlet tisztes bámulatra. Egyik vadregényes táj a másik után támad; az a szebbik, amelyiket utoljára látjuk, mert nem szabadulhatunk csodás varázsától. A látképről sohasem hiányzik a vár. A küzdelmes török világ hatalmas emlékei őrszemekként állanak intésnyi távolságra. Egy-néhány még a lovagkorból való- Úri szeszély, dac, kevélység vagy elszántság építette őket. És talán éppen Hricsó-várát is.

Szédítő szirt-óriások koronázzák a magaslatot, közöttük dölyfösen ül az emberi alkotmány — az erős és makacs várfal; valamikor erkélyek ugrottak ki belőle és kihívó tornyok kerekedtek föl rajta. Ma már omladék az egész és négyszáz év óta azt tartja a monda, hogy Hricsó a gonosz szellemek tanyája. Kíváncsiskodók, kinskeresők mesélhetnek róla bármit, nem változtatnak semmit rossz híréen.

A Jagellói királyi család kihaltával, mikor az ozmán hatalom megvetette lábát a Középdunán, kipusztult a hricsói várban a Láhár-nemzedék. Az öreg Láhár lovag elvesztette mind a négy fiát a török elleni harcokban. A vigasztalan csapás időnek előtte sírba vitte a derék urat.

A megtört anya és feleség három évig ápolta már a kolostori magányt a hozzáférhetetlen várban, a messze terülő várbirtok fölött. Egymásután utasította el a gazdag örökséggel számoló kéroket. Az országban és egyes családok között akkoriban dúló vallási villongások is csak megerosítotték elhatározásában, hogy nem változtat visszavonult életmódján. A férfitámasz nélküli protestáns úrnő azonban rövidesen keserűen tapasztalta asszonyos tehetetlenségét az ellene^ irányított támadásokkal szemben. Szívesen vette tehát, hogy a szomszédos lietavai várúr — Thurzó Ferenc — volt nyitrai püspök, később pedig a hitújítás lelkes zászlósa, mind gyakrabban látogatta várát, szolgálta tanácsaival és befolyásos segítségével.

Thurzó szintén csak néhány éve vesztette el feleségét, kinek a révén a hricsói özvegy birtokaival mindenütt határos lietavai uradalomhoz jutott. Telhetetlen birtokvágya eszközéül most a gazdag özvegyet nézte ki magának. Látogatásai mind gyakrabbak, ostromai mind nyíltabbak lettek. Végül, meggyözödve az özvegy gyöngéd vonzalmáról, megkérte a kezét.

Az özvegy tisztán látta a helyzetet; józan szemmel mérlegelt minden eshetőséget. A saját virágját-elhullatta életét nehéz feladatnak tekintette egy mindenízeben szenvedélyes és nálánál jóval fiatalabb férfi oldalán. A csendes, hallgatag, keserű anyai fájdalokkal terhelt jövő több bizalmat ígért számára annál, amit a tekintetében, megjelenésében és beszédében tüzes, merész Thurzó jelentett volna számára. Eltökélte hát, hogy a rokonszenves ifjú férfit királyi engedéllyel fiának fogadja. Megtette őt — visszavonás joga mellett — vagyona örökösévé, abban a reményben, hogy az iránta érzett gyöngéd rokonszenv ilyen viszonyban sohasem süllyed le az ingatag házastársak közömbösségébe és untságába. Szerencsésnek találta gondolatát, napról-

napra javult testben és lélekben egyaránt. Új örömeket látott maga körül, új kellem látszott felcsirázni nőiességen, új remények támadtak életre benne; majd azon vette magát észre, hogy Thurzó iránti vonzalma több a gyöngédségnél.

Thurzó pedig el-elgondolkozott a saját fonák szerepén s mindig csak arra a pontra jutott, hogy tervei a kelletténél jobban sikerültek ugyan, de túl is lőtt egyszermind a célon, mert a dolgok kimenetele még csak nem is volt biztos. Hamarosan terhére lett a bizonytalan helyzet. Gyorsan határozott. A megvesztegetett várnagy útján egy titkos pincébe záratta az özvegyet, kihirdette a várnép előtt, hogy az úrnő — mint közveszéyles örült — hozzáférhetetlenné van téve orvosi kezelés céljából, s gyógyulásáig ő rendelkezik a várban. Majd menesztette az úrnő régi cselédeit, hű embereit, saját népségével rakta meg a várat, s félelmében a lábát se kockáztatva a felvonóhídra, úgy ült Hricsó-wlrában, mint a saját foglyának a foglya.

A legsajnálattaméltóbb állapotban, szűkös eleségen tengődött az úrnő. De minden nélkülözésnél kegyetlenebbül tépte lelkét a dédelgetett férfi szörnyű hálátlansága. Nap-nap mellett múltott a reménysége, növekedett a kétségbeesése s fakadtak ajkán a magának leginkább fájó átkok. A börtönőr lelkét pedig babonás sejtések szállották meg, midőn az úrnő panaszeit hallotta.

Hetek múlva már mindenki tudott Thurzó rémtettéről, szájról-szájra jártak a börtönőr babonás meséi s a várasszony átkos szidalmi. Senki sem érezte többé biztonságban magát a várban. Lopott pillantásokkal, vállvonogatva, keresztvetve, árnyként lézengtek a várbeliek; földalatti dübörgéseket, titkos nyögéseket hallottak, fenyegető árnyakat, torz alakokat, állati szörnyeket láttak éjszakánként a folyosókon és a termekben. Thurzó is érzett valami változást maga körül. Majd fel-

ébredt benne a kínos önvád; fakó lidércként egy kínlódó, beteg asszony alakját lebegtette merev szemei előtt.

Egyszer egy szent hírében álló szerzetest jelentettek be nála, aki nem engedi magát elutasítani. Kedvetlenül engedett az egykori püspök, majd goromba szavakkal üzette ki a várból a szerzetest, mert az a várnép előtt dörgedelmes intelmekkel hányta szemére aljas cselekedetét. Miután pedig a szerzetes nem távozott a vsíelői, hanem szünet nélkül hánytorgatta Thurzó szégyenét, — éhhalálra, börtönre vettette a prédikátort. Most azonban újabb rémkép tűnt elébe: ablakán keresztül a szirtkolosszusok egyikét a szerzetes alakjává látta változni és akárhányszor megparancsolta lerombolását, minden reggel azon a helyen állott fenyegető mozdulataival, mennydörgő hangjával. Szünni nem akaró rémiátomásai végre is rábírták arra, hogy szabadon bocsáttassa az özvegyet. Ennek azonban nem volt már szüksége földi kegyelemre: mire megnyílt börtöne ajtaja — kiszenvedett.

Mint a fúriáktól üldözött anyagyilkos, úgy sietett Thurzó Lietava várába. Vele mentek a rémei s élete végéig szüntelenül gyötörték.

A folyton kísértő szellemek elűztek lassanként minden lakost Hricsóról s mikor az utolsó ártatlan lélek is elhagyta, egyszerre minden oldalról lángba borult a vár s rommá lett. Akárhányszor kísérleteztek később a felépítésével, mindig összeomlott, mielőtt elkészült volna. Egyedül a kőszerteses kerülte el a mulandóságot.

Szélvár.

A Fehérhegységen át a Morva völgyébe vezető országút mellett fekszik Nádasfalu. Ha az ember a faluból a hegynek veszi útját, egy pontra ér. ahol a völgy egész szűkre szorul össze. E völgynyílásból egy patak törtet elő, és még nyári, nagy melegben is hűvös szellő lengedez. De a völgyből jövő légáramlat sokszor oly bösz viharra fajúi, hogy a karfák nélküli hídról, mely a patakon átvezet, a kocsit lovastól úgy lesöpri, akár a pelyhet. Nincs a napnak s az évnek az a szaka, hogy itt szél ne lenne, majd enyhébb, majd erősebb, a szerint, amint a szélvárban a manók vagy jó, vagy rossz kedvükben vannak, amint az ott elhaladó utassal vagy csak ingerkedni akarnak, vagy gonosz szándékkal megrontására törekszenek.

Ha a csörtető patak partján vagy egy negyed óráig mind magasabbra hágunk, jobb felől egy várhoz hasonló meredek sziklacsoportot látunk falakkal, bástyákkal, tornyokkal. Ez a szélvár. Roppant ívalakú kapuja tárva-nyitva, mintha csak hívogatná az ott elmenőket. De az e vidéken lakó ember a félvilágért be nem menne, sőt a szélvárhoz még csak közel járni sem szeret, mert öreg szüleitől tudja, hogy ott tartják a manók elzárva a viharokat. S ha néha-néha szabadon bocsátják őket, azon az óriási sziklakapun törnek ki zúgva-búgva. Ha ilyenkor szembe találna valaki jönni a szelekkel, azt lezuhantanák hanyatt a hegyről.

Hogy milyen a vár belseje, hogy milyenek a termei, melyek mélyen a föld alatt vannak, azt egy lélek sem tudja, mert hírt onnét még senki sem hozott. Aki a várba merészen behatol, vagy aki véletlenül vetődik oda, menthetetlenül áldozatává lesz a gonosz hegyiszellemeknek. Csak egyetlenegyszer — van már annak kétszáz esztendeje is — jutott a kapu aljáig egy ártat-

lan hajadon. De az rémületében elájult s mire feleszmélt, egy árva szót sem tudott elmondani mindarról, amit látott és hallott.

Ez az eset pedig így történt:

Lakott Nádason, a falu végén, egy szegényes házikóban egy özvegyasszony. Régebben, mikor még a férje élt, elég jómódúak voltak. De ura hosszú betegsége mindent megemésztett, sőt annak halála után még a templom mellett lévő szép házat is el kellett az özvegynek adnia, hogy az adósságokat kifizesse. Most a két keze munkája után élt az istenadta. Dolgozott, imádkozott és nagy gonddal, szeretettel nevelte egyetlen leányát — a szőke Boriskát. És az Isten a szegény özvegyasszony fáradozását meg is áldotta. Mire megnőtt Boriska, ő lett a legjámborabb, legmunkásabb s a legszebb leány az egész faluban. Szerette is őt mindenki, de leginkább a bíró legényfia — Tamás. Ez egyszer atyja elé lépett s arra kérte, engedje meg, hogy Boriskát elvegye feleségül. A bíró szívtelen, pénzére büszke ember volt. Mikor fia szándékát hallotta, majd hogy hanyatt nem vágta magát, úgy megijedt. — Soha nem fogom megengedni — így szólt, — hogy azt a koldust a házamba hozd. Rá nézve szép szerencse volna az is, ha a falu kondása elvenné. Te pedig bízvást válogathatsz a legmódosabb gazdák lányaiban. — De Tamás nem állott el szándékától. Mivel pedig minden kérése és rimánkodása hiábavaló volt, kijelentette végre atyjának, hogy ha meg nem engedi, hogy Boriskát elvegye, ő akkor el nem vesz soha senkit és nőtlen marad teljes életében.

Az öreg mindenfélét megpróbált, hogy fiát megtanorítsa. S midőn már mindenből kifogyott, midőn sem ígéretnek, sem csábításnak, sem pedig fenyegetésnek semmi foganata nem volt, feltette magában, ha máskép

nem lehet, úgy segít magán, hogy elteszi a leányt láb alól.

Volt a faluban egy javasasszony, aki mindenféle ördögös művészethez értett, kígyóra, sárkányra, nyüves disznóra ráolvasott és varázsitalokat készített. Ahhoz ment el az öreg bíró, elpanaszolta neki baját és ígért neki eget-földet, ha megsegíti. A javasasszony megígérte s azt mondta neki, jöjjön el megint három nap múlva.

Azalatt a szegény özvegyasszony hirtelen súlyos beteg lett. Boriska el nem mozdult az ágyától. Éjjel-nappal gondozta, ápolta, s ami orvosságot a szomszédasszonyok javasoltak, mind beadta már neki. De a beteg állapota nemcsak hogy nem javult, hanem napról-napra rosszabb lett. A szegény leány mikor édes szülője kínjait látta, majd hogy kétségbe nem esett. Végre egy szomszédasszony tanácsára elfutott a javasasszonyhoz s kérte, készítsen az ő beteg édesanyjának valami orvosságot. A vénasszony előhozta régi elronyolott könyveit, azokban hosszasan keresgélt és olvasott, aztán így szólt a leánynak:

— Bizony édes szolgám, a te anyád halálán van. Nem használ már annak a világon semmi, csak egy jóféle fűnek a herbatéája. fia azt meg lehetne keríteni, attól kiépülne. Az a fű pedig egyedül a szélvár kapujában nő és csakis holdváltozáskor, éjfélben lehet szedni. Ha van bátorságod, eredj el oda és hozz belőle vagy két főzeinyit. Könnyen rá fogsz ismerni: magasabb minden más fűnél s a virága sárga.

— Ó én Uram-Istenem — szólt könnyezve Boriska — hogy menjek én arra a rémséges helyre, hisz ott elpusztulok, elveszítenek a gonosz szellemek! Hát éppen nem volna semmiféle más orvosság, amitől szegény jó anyám meggyógyulna?

— Nincs! — felelte a javasasszony — s ha holnap-

után éjjel el nem hozod, elmulasztod az idejét, és később hiába keresed.

Kétségbeesve ment haza a szerencsétlen leány, mert, amit a javasasszony kívánt, azt teljesíteni lehetetlen volt. De amint látta, hogy a drága betegnek mind jobban hanyatlik az ereje, amint szívszaggató panaszait hallotta, hogy mi lesz az ő holta után egyetlen árvájából — férfias elszántság szállotta meg a leány szívét. Elhatározta magában, hogy elmegy s elhozza a szélvár kapujából azt a jóféle füvet.

Harmadnap este, mikor már közelgett a végzetes óra, elszenderült az özvegyasszony. A leány letérdepelt anyja ágya mellé, mély áhítattal imádkozott a mindenható Istenhez, megcsókolta a haldokló kezét és nagy-csendesen kiosont a szobából.

Az imádság csodálatos módon megerősítette a szívét. Nem rémítette sem az éj sötétsége, sem pedig a szélvihar, mely tombolva zúgott el erdőn-mezőn. A gyermeki szeretet legyőzött minden félelmet. Bátor léptekkel ment a hegynek, mindig a csörtető patak partján. Végre elért a szélvár sziklakapujához. A hold éppen kibújt a felhők mögül, és fényénél ott látta Boris a kapu aljában azt a jóféle füvet. Abban a pillanatban éjfél ütött az óra. A leány lehajolt s a fűből egy marékkal leszakított. Egyszerre csak nagyot dördült az ég, ezer különféle hang sivított, bömbölt és zúgott, fékeveszett viharok tombolva tódultak a sziklakapu ívezetén ki, megragadták a holtra rémült leányt és sodorták, vitték a levegőben. Boris elvesztette eszméletét. Mire ismét magához tért, ott feküdt a szélvár aljában. Már jó magasan állott a nap, s aranyos sugarai felmelengették a megdermedt tagjait. Köténye tele volt az illatos jóféle füvei. A természet köröskörül mosolygott rá és ezernyi-ezer madár üdvözölte dalával az aléltságából fölébredőt.

Boris sietett haza beteg anyjához. Megfőzte neki az orvosságot, amitől csakhamar meggyógyult. Néhány nappal azután meghalt az öreg bíró. Agyonkínozta gonosz lelkiismerete, mivel az ártatlan leányt el akarta veszíteni. Halála előtt azonban magához hívatta Borist, bűnbánólag bocsánatot kért tőle s megáldotta őt, mint leányát. Nemsokára Tamás el is vette szíve választottját. És Boris olyan derék, példás feleség lett, mint amilyen hű és szerető gyermeke volt édes anyjának.

A bosszú kardja.

A törpülő Kárpátok változatosan gyönyörködtető hegyei között — a Garam völgyében szomorkásán tekint a folyóra a revistyei, várrom. Elmúlt idők dicsőségét, tarka-barka török-magyar világ történelmét őrzi. Körülötte minden megújul az esztendők forgásával. A széles vidék messzi lejtőin vidáman zöldéinek az erdők, derűs rétjein kövéren szökik kasza alá a fű, szántóföldjein dúsra nő a kalász. Az élelmes Garam friss forrása habokat ereget. Forgandó napok új meg új hangulatokat hoznak.

Csak a revistyei vár bánatán nem változtat semmi.

Felejthetetlen halottai vannak.

Híres vár volt hajdanában Revistye s méltó reá a törökverő várkapitány — Revistyei András. Nem igen kísérleteztek az ő várával a világra törő muzulmánok. Revistyei meg-megunta a várakozást: ki-kiruccant egy kis tréfára s nagy Szolimán szultán bosszantására. Mikor aztán nagy Szolimán megpukkadt mérgében s nem bosszankodott többé, el-ellátogatott Revistyei a még török birtokban lévő távoli várak alá is, jó szolgálatot tévén V. Károly török ellen küzdő spanyol-német hadseregének, így jutott el a neve Spanyolországba is.

Egyike a vitéz spanyol vezéreknek — Alonzo de Zuni-ga — nehezen vált meg tőle. Mikor pedig Revistyei a szép bajtársi érzelem viszonzásán felül még egy drága műves emlék-gyűrűt is ajándékozott neki, a lovagias spanyol leoldotta megindultságában kedvenc kardját s figyelmeztetve Revistyeit annak babonás erejére, könnyes szemekkel vett búcsút.

Revistyei hazatértében elgondolkozott a kard felírásán: hazámért, szerelmemért. Gondolta, hogy nem sok hasznát veszi ő már annak. Otthon aztán megajándékozta vele egyetlen fiát — ifjabb Revistyei Andrást s nyugalommal töltötte el hátralévő éveit.

A fiúban pedig élt tovább apja nemes bensősége, daliás külseje. Űgy érezték a várbeliek, mintha nem is halt volna meg a várúr: csak megifjodott. Szeretettel és csodálattal beszélt róla mindenki. A kardjáról pedig legendák jártak még a törökök közt is.

Az ellenséges érzületű lévai basa — Hasszán bég — egyenesen abban a hiedelemben volt, hogy megfiatalodott Revistyei s nagyobb lett ezúttal az aggodalma, mint a támadó szándéka, s igyekezett ápolni a békességet Revistyével. Aminek pedig jobb vége nem lett, minthogy szeretett leánya, Zelmira, halálosan beleszeretett a deli várkapitányba. Látni ugyan sohasem látta, de éppen eleget hallott róla, s melegen érdeklődött utána egy revistyei öreg harcosnál, aki a harcosabb idők óta Léván volt török fogságban. Mikor aztán Hasszán jobbnak látta hazaengedni Revistyei kedves emberét, az öreg harcos oly nagy lelkesedéssel beszélt Hasszán leánya délszaki szépségéről s kapitánya iránti meleg vonzalmáról, hogy Revistyei legalább is látni óhajtotta Zelmirát. Öreg szolgája tanácsára pórnak öltözött, bekerült egy léva-vidéki munkás csoporttal Hasszán várába. Szerencsésebb volt, mint hitte: Zel-

mira ráismert pörgönyában is az öreg harcos elbeszélései nyomán, magához hívatta, kiszedte belőle jötte szándékát s nevetve jegyezte meg:

— Nos? Megérte a kockázatos fáradságot?

— Lelkemre mondom, hogy meg-

— S nem félsz a biztos veszélytől atyám várában?

— folytatja Zelmira féltő, sejtelmes hangon.

— Atyád várában nem várhat rám nagyobb veszély szelid szemeidnél, Zelmira. Közöld atyáddal, ittlétemet s hogy hitvestársamul óhajtalak. Szerencsétlenné vagy boldoggá tehetsz. Válassz!

Sötét szemérempír borította el a kedves leányarcot; majd aggódó gond festette át halavány-barnára. Ez aztán meg is szólalt benne:

— Nemes kapitány, nem árullak el atyámnak. Nem ismered te a mi erkölcsi törvényeinket. Atyám lovagiatlanságért lovagiatlansággal fizet. Ez a török erkölcs. Ők nem forгатják a ti bibliátokat. Fejedet venné azért, hogy leánya után várába lopózol. Ez pedig engem tenne szerencsétlenné, mert a te haláloed az én halálom. Atyám különben sem adna feleségül keresztényhez soha. Megígérné talán, de az ígéret megtartása nem kötelező nálunk gyaurokkal szemben. Feleséged csak úgy lehetek ha fegyverrel kezekben ejtesz zsákmányuk. Ez esetben viszont atyámat kell elvesztenem, mert — míg kard van a kezében — nem enged. Atyámat pedig olyan becsülettel becsülöm, mint amilyen szerelemmel szeretlek téged. Az ő vesztét sem akarom. Nemi még miattad sem ...

Tovább nem tudta mondani, megdöbbsent az ifjú sötét arckifejezésén és keserű szavain:

— Szerencsétlenné tettél Zelmira; szavaidat fordítva kell értelmezni: atyádat szereted és engem csak becsülsz. Ha pedig vádam alaptalan — tégy bizonyágot

erről, hagyd el atyádat a kedvemért! Revistyei András kardja megvédi feleségét.

*

Este egy munkásnővel többet számoltak le a várkapu őrei. Hanemhát ilyesmiből nem csináltak nagy esetet: az utolsó orra előtt becsapták az ajtót. A többit pedig Allahra bízták.

Csak napokig tartott Hasszán kétségbeesése, mert a ravasz Ibrahim bég -- Zelmira titkos imádója — hamarosan kiszimatolta a történeteket. Sietett is értesíteni a basát személyesen a dolgok felől s nem győzte ecsetelni előtte a sérelmet. Erre ugyan nem volt szüksége Hasszánnak, restellte ő eléggé az esetet. Mérgében dúlt-fült, hogy darabokra aprítja a csábítót, követkövön nem hagy a várából. Ebbe aztán valamennyire bele is nyugodott. Sőt már a várat sem bánná, csak Revistyeit kaphatná a kardja hegyére.

Ez a beszéd Ibrahimnak is jobban tetszett. A renegát keresztény sohasem vitte szívesen a harcias szót, ha a saját bőréről volt szó. A magas török méltóságot sem a kardjával, de a hitszegésével meg a furfangos eszével szerezte. Szívesebben maradt hát amellet, hogy megelégszenek Revistyeivel. Ennél pedig mi sem könnyebb: Hasszán félelmetesen vív. Revistyei büszke ember — vissza nem utasít egy kihívást; a várvívás ügyis sikertelen lehetne, a szégyen pedig még nagyobb.

Gyorsan indult a dolog. Ibrahim maga vállalkozott a levél vitelére, melyben Hasszán élet-halálharcra szólítja Revistye urát. Csodálatos volt a pribék merészsége. Dehát ki tudja, micsoda szándékai voltak. Talán bizony éppen a lévőai vár birtokára vágyott. Így magyarázgatta legalább is Hasszán s míg Ibrahim készülődött, megint csak fontolóra vette szándékát, a Revistyei hírhedt kardját meg az Ibrahim túlságos igyekezetét. Nem

állhatta meg, hogy indulás előtt meg ne fogja a kaftánja szélét:

— Ibrahim, mondd! Miért mégy te Revistyeihez, aki téged mint hitehagyott keresztényt teljes szívével gyűlöl és megvet?

A pribék elértette a kérdést s először életében igazat is mondott:

— Bizalmatlan gyanú van a kérdésedben, uram; nem érdemlem meg pedig, mert én téged féltelek, nem magamat. Ilyen fontos ügyet másra nem bízhatok. Sérteni nem akarok, de azt esztelen lovagiasságnak tartom, hogy kiállj Revistyeivel egy-szál kardra. Ördög lakik a kardjában; fiatalabb a karja is, biztosra veszem, hogy ott hagyod a becsületedet, amit keresel s amit tulajdonképpen el sem vesztettél, mert Revistyei megszöktette Zelmirát. Aki nem akar szökni, nem lehet azt megszöktetni. Zelmira is hibás. Eleinte úgy vélekedtem, mint te. Közben okosabbat gondoltam: Revistyei hiszékeny ember, leveled révén bejutok hozzá, becsületes arcot vágok, felajánlom neki szolgálataimat, átadom leveledet, költök melléje számára fontosabb híreket, elfogadom marasztalását s esetleges megbízatásait, mérget keverek a borába, megszabadítalak téged a biztos haláltól, — a leányodat pedig attól, hogy áttérjen a keresztény hitre. Revistyei ravaszságért ravaszságot érdemel. Mit szólsz ezek után, ha siker esetén leányod kezét kérem? Menjek?! Ne menjek?!

— Menj! — válaszolta rövidesen Hasszán.

A fogai között azonban olyasmit mormolt, hogy a leányából ugyan nem eszik egy renegát.

Öt nap múlva elintézett dologgal tért vissza Lévára Ibrahim. Levél előzte meg Revistyeitől, amelyben az megjelöli a találka helyét és idejét: Revistye vára alatt a harmadik nap hajnalán.

Ibrahim mosolyogva tette hozzá:

— Mi ott leszünk, de Revistyei nem. Éppen most teszik a koporsóba.

Túl volt már valamivel hajnalon, mikor Hasszán és Ibrahim megjelentek a láthatáron. Nem gondolták sietősnek az utat. Lassú gyanakvással ügettek; a rossz lelkiismeret ezer rémképe népesítette be a fölszálló köd világát. Csendes volt pedig a vidéken minden, csak egy lovag türelmetlenkedett a bajvívás helyén: Revistyei gyönyörű ménlova nyugtalankodott a harmattól hűvös fűvön.

Hasszán düllelt szemeket meresztett Ibrahimra, aki sehogy sem értette meg, hogy miként kerül ide a megholt ellenfél.

A következő percben a basa nyugodt lélekkel döfte le handzsárjával a kétkulacsosnak hitt pribéket:

Egy szót küldött csak utána: gazember.

Aztán Revistyei felé tartott.

Szó nélkül csapnak össze. Hasszán kardja az eiső csapásra ketté törik; handzsárt ragad s a többé már nem támadó lovas mellébe röpíti, kiveszi a babonás kai'dot a haldokló kezéből. Eközben erőtlen kis női kézre esik pillantása — elrettenve ismeri föl a haldoklóban gyermekét és saját mellének fordítva a hatalmába kerített kardot, az örület elől a halálba menekül.

Zelmira bizalmasa — az öreg harcos — tudta volna csak megmondani, hogy Zelmira miért nem vette elejét ennek a gyászos történetnek, vagy hogy legalább miért nem kísérelte meg. Ő azonban nem beszélt róla; átkozta önmagát is, azt a percet is, mikor üzenetet vállalt magára.

A revistyei vár azóta folyton bankódik és pusztul.

A lietavai csoda

A Sajó melletti szerencsétlen ütközet után a tatárok vad csordái előzőnlötték a Kárpátok alját, lerontották a városok falait, elhamvasztották a falvakat, lemészárolták a lakosokat — különbség nélkül férfit és nőt, aggot és gyermeket. Az északkeleti hegyes vidék aránylag még legkevesebbet szenvedett a dúlók-fosztók pusztításaitól. Ide csak egy-egy portyázó csapat vetődött, s ha aztán martalék- és vérszomját csillapította, visszatért a főtömeghez.

Egy ilyen csapat, mint éhes sáskaraj lepte el Lietava vidékét is. Akinek jártányi ereje volt, futott előlük a faluból az erdők renetegébe. Csak elaggott vének, kisdedek és betegek maradtak a faluban s ezekkel együtt ott maradt a község nyolcvanéves lelkipásztora is, aki föltette magában, hogy minden búban-bánatban osztozik az ügyefogyottakkal s elszenvedi együtt — ha kell — a halált is. Mind a templomba menekültek s elzárták, eltorlaszolták az ajtókat, ablakokat.

A tatárok csakugyan feldúlták és lángba borították a falut, és most a nagy terméskövekből épült templomot járták körül, melyből a félholtra rémült emberek szívszaggató jajgatása hangzott, s azon tanakodtak, mint lehetne oda legkönnyebben bejutniok. Ekkor az öreg pap felállott a karzat egyik ablakára, szóval és jelekkel könyörgött az embertelen vadaknak, hogy kegyelmezzenek a szegényember életének. A tatárok hosszú póznán egy pecsétekkel ellátott írást nyújtottak fel a papnak, amelyben hittel bizonyította egy szomszédos helység papja — nyilván kierőszakolták ezt az írást tőle, — hogy ezek a tatárok emberségesen bánnak a magyarokkal. Jelekkel is értésükre adták a templomban lévőknek, hogy nem lesz semmi bántódásuk, csak nyissák ki a templom ajtaját. A szegény emberek hittek az írásnak

és kinyitották az ajtót. Berohantak most a vérengző hadak, megtörték az oltár szentségét, elrabolták a szent edényeket, verték, kínozták minden kigondolható módon a szerencsétleneket s amint látták, hogy ez emberek közül egy sem válik be rabszolgának, elhatározták, hogy rakásra öldösik őket. Egy tatár indítványára mégis kegyelmet ígértek azoknak, akik hitüket elhagyják. Az agg lelkipásztor, akit legjobban kínoztak, kijelentette, hogy ő kész inkább a leggyötrelmesebb halált elszenvedni, semhogy hitében megtántorodjék. És híveit is lelkes szavakkal buzdította az állhatatosságra.

Ez az ellenszegülés nagyon felbőszítette a tatárokat. Kapták, felhurcolták az embereket a hegyre, mások pedig a meredek sziklafal tövében vagy 200 lándzsát dugtak a földbe hegyeikkel fölfelé, aztán kezdték a szerencsétleneket lezuhintani a hegy tetejéről az alant meredező lándzsák hegyeire.

Négynek oltották már ki ily kegyetlen módon az életét. Mikor ezt a többiek látták, már-már ingadozni kezdtek. Erre előállott megint az öreg pap, buzdította, tüzelte embereit, ahogy csak tőle telt, hogy ne irtózzanak a haláltól, ajánlják lelkeiket az egy élő Isten kegyelmébe.

„Nohát lássuk: megsegít-e a te Istened?” szólottak a tatárok és letaszították a jámbor aggastyánt a hegytetőről.

De csodák csodája! Estében, mintha láthatatlan kéz ragadta volna meg, egyszerre csak eltűnt nyomtalanul. Ennek láttára rémület fogta el a tatárokat. Lovaikra kaptak s úgy vágattak el onnét, mintha csak a fürgeteg söpörte volna el őket. A keresztények pedig térdre borultak s úgy adtak hálát az Istennek csodálatos megmentésükért.

Az öreg pap, amint a hegyről letaszították, megakadt egy kiálló sziklán lévő cserjében. Úgy tűnt el a hegy tetején állóknak a szemei előtt. Egy ideig eszméletlenül

feküdt. Később, mikor felocsúdott, kiabálni kezdett; mire aztán előjöttek az emberek s kötelekkel, rudakkal, létrákkal szerencsésen lehozták a veszedelmes helyről. Lietava vidékének jámbor népe századokon át kegyelettel ünnepelte meg ezt az emlékezetes napot. Később azonban — a törökvilág idejében — kiveszett a szokásból ez az emlékünnap, s ma e csodálatos történetet már csak a monda őrzői és az oltárkövetők Lietava templomában.

Oroszlánkő.

„Trencséntől északra, felhőbe nyúló szikla tetején meredeznek Oroszlánkő romjai és dacosan tekintenek szét a vidéken — tiszta, napos időben egészen le Nagyszombatig. A vidék pusztaság és vad. A szem köröskörül nem lát egyebet, csak meredek sziklákat, amelyeknek fejeit kopaszra mosták az évezredek zivatarjai és összezúzták-törték az ég tüzes villámai. A fül egyebet sem hall, csak tomboló zúgását a vad viharoknak, amelyeknek e vidék a kirepítő fészke.

Ki építette e kietlen vadonban távol az emberek barátságos tanyáitól e hatalmas várat?

Hallgassátok meg, mit beszél róla a monda.

Rozgonyánál volt az ütközet. Megtörték trencsényi Csák Máté hatalmát, aki legtovább és legnagyobb erővel szegült ellene Róbert Károly királynak, és seregei szétbontottak és szétszóródtak minden irányban. Mátyusföldre visszatért lassanként a béke és a nyugalom, s ezzel együtt sok elzúllott lakosa is, kiket a hatalmas úr a hadviselésre kényszerített volt.

De alig tért vissza az emberek a béke foglalkozásaihoz, megint rémületbe ejtette egy új csapás az egész vidéket. Pásztoemberek panaszolva beszéltek, hogy

juhaik egyre fogynak, vesznek. Eleinte azt hitték, hogy a sziklahasadékokba esnek, vagy hogy farkasok ragadják el, melyek a hosszú háború alatt nagyon elhatalmasodtak ezen a vidéken. De az esetek mind sűrűbben ismétlődtek, úgyannyira, hogy a pásztorok nem merték nyájaikat a hegyek közé kihajtani. Midőn később emberek is kezdtek el-eltünedezni, nagy rémület fogta el a lakosokat. Sárkányt emlegettek sokan; mások óriási szárnyaskígyónak mondták azt a szörnyeteget, mely áldozatait még a magánosan álló kunyhókból is kiragadta. S ez a veszedelem mind nagyobb területre terjedt, egész a morva határig. Végre alig merte valaki a háza táját elhagyni. Féltükben az emberek földjeiket nem művelték, s a közlekedés az egyes helységek közt teljesen megszűnt.

Éppen abban az időben történt, hogy Róbert Károly király meglátogatta ezt a vidéket, mely neki legutoljára hódolt. Nyájas és barátságos módja által akarta a Mátyus-földnek még mindig duzzogó lakosait megnyerni. A király atyai gondoskodással tudakolta a vidék bajait és kívánságait, s ekkor elmondták neki, mekkora pusztítást tesz egy ismeretlen szörnyeteg a lábas-jószágban, s hogy alig múlik hét, hogy vagy itt, vagy ott egy-egy embert is el ne ragadna.

A király tüstént kihirdetteté az egész vidéken, hogy nagy jutalomra számíthat, aki az országot e nagy csapástól megszabadítja. Akadtak is akárhányan, akik szerencsét próbálni kiindultak az ismeretlen ellenség legyőzésére. De sokan nem tértek vissza soha; a többi meg sehol sem tudott a félelmes fenevadnak a nyomára akadni. S mintha ez az üldözés még jobban felbőszítette volna a szörnyeteget, ezentúl prédáját csakis az emberek soraiból szedte, és a lakosok jajkiáltása napról-napra nagyobbodott.

Most a király akkora területet ígért annak, aki e ve-

szedelemnek véget vet, amennyit áttekinthet köröskörül arról a helyről, ahol a szörnyeteget megöli.

Az ország minden vidékéről, sőt még a külföldről is, jött a sok szerencsevadász, a sok vakmerő kalandor. De biz', azok mind az ő elődeik sorsára jutottak. Úgy látszott, nincs mód, nincs remény, hogy e szegény vidék megszabaduljon ettől a rettenetes csapástól.

Nagy szerencséjére azonban megszabadította a véletlen. Annak a vidéknek egy kis hegyi falujába nemrég tért haza egy legény, akit Bencének hívtak, őt is elvitték volt Csák Máté emberei a háborúba. Ott harcolt az elsők között. Rozgonynál megsebesült és csak hónapok múlva, miután mély sebéből kiépült, tért vissza szülőhelyére. Azalatt vén atyja meghalt, s ami kevéske vagyona volt, a háborús időkben elkallódott. Már régebben, még mielőtt háborúba ment, eljegyzett Bence magának egy szegény árvaleányt, aki egy módos földmives gazdánál szolgált. Márta hű maradt vőlegényéhez, noha távollétében akárhányszor holthírét terjesztették. Hogy olyan szegények voltak mindaketten, mint a templom egerei, egyelőre még csak nem is gondolhattak a házasságra. De Bence megtermett, munkagyőző legény volt. Serényen dolgozni akart, míg legalább a házassági költséget megszerzi. Menyasszonyával hetenkint csak egyszer-kétszer beszélgethetett este, a bevégzett napi munka után. Ami a világban történik, avval Bence nem sokat törődött. Hallotta ugyan, mit ígért a király annak, aki a szörnyeteget megöli, de esze-ágában se volt, hogy a szülőhelyét még egyszer elhagyja. Azonban, mint a többi emberek, a szörnyetegtől való félelmében ő is mindig fegyveresen járt-kelt.

Történt egy este, hogy a jegyesek a szokottnál tovább beszélgettek reményeikről és jövőjükéről. Márta kikísérte Bencét az utcaajtóig, s éppen el akartak válni egymástól, amint mellettük egy bokorban egyszerre megvillant

két tüzes szem, mennydörgésszerű ordítással előrohan egy fenevad, megragadja Mártát és viszi gyorsan futva magával. Bence a kétségbeesés ereivel utána dobja szekercéjét, azután rettenetes kiabálással fut a szörnyeteg után. S míg a falubeliek a lármára ébrednek s kifutnak a házakból, Bence mind közelebb ér az ellenséghez, melyet, amint a vérnyom mutatta, szekercéjével megsebesített s mely prédájának súlya miatt nem futhat teljes gyorsasággal. Végre utóléri, egész a markolatig döfi jó kardját a fenevad horpaszába. Most a vad ott hagyja áldozatát, olyat ordít, hogy megrendül belé a föld, aztán a vakmerő támadóra rohan. Bence éles karmoktól érzi szétmarcangolva testét. Hatalmas kardcsapásai csak fokozzák a szörnyeteg dühét. Ez kitátja borzasztó száját, hogy elnyelje ellenségét. De Bence e pillanatban mélyen torkába mártja vasát. Az állat egy farkcsapással földreteríti Bencét, aztán egy pár lépést tesz még támolyogva s borzasztó hörgéssel kiadja páráját- A mi vitézünk pedig összeszedi utolsó erejét, odavonszolja magát Mártáig, aki vérben fekszik, az életnek minden jele nélkül. Bencének is hirtelen elsötétül a szeme és összeroskad menyasszonya mellett.

A falu népe éjjel a világért se mert volna az eltűnt két ember keresésére indulni. De hajnalhasadtával a férfiak jól felfegyverkezve nekibátorodtak, s a vérnyomot követvén elértek a gyilkos küzdelem helyére. Egy hatalmas oroszlánt találtak ott, karddal a torkában s tőle nem messze a szerencsétlen mátkapárt.

Amint ezeket a faluba bevitték, nagy örömükre azt vették észre az emberek, hogy még nem fogyott ki belőlük végkép az élet. Sikerűit is őket nemsokára eszméletre hozni, sőt megérték a falubeliek azt a nagy örömet, hogy hosszú, gondos ápolás mellett tökéletesen felgyógyultak.

A király, akinek nyomban hírülvitték ezt az esetet,

megtartotta ígérését s odaajándékozta azt az egész környéket Bencének örök tulajdonul. Annak a magas hegynek a tetejében pedig, amelynek tövében a bőszült oroszánt megölte volt, Bence számára hatalmas várat építtetett és elnevezte a tett emlékére Oroszlánkőnek.

A pozsonyi tanácsos.

A pozsonyi városház ősrégi épület, amely még az Ár. pád-házbeli királyok idejéből származik. Ki van mutatva, hogy az ős koronázóváros tisztos tanácsa 1388 óta mindig ebben az épületben tartotta üléseit. A városház kapuja fölött egy kép látható, amelyet — így hitelesíti a monda — maga a Gonosz festett oda, s amelyet hiába meszeltek be már többször is, mert mindannyiszor előtűnik megint. A kép egy öreg embert ábrázol, övig érő ősz szakállal, bő, ráncos fekete ruhában, amint egy előtte lévő nagy könyv olvasásába van elmélyedve.

Erről az öreg emberről im ezt beszéli Pozsony városának a népe:

A tizenegyedik század vége felé élt a városban egy férfiú, akit a legvénebb polgárok már gyermekkorukban is mint a meglett korú, mesés gazdagságú, nagy hatalmú városi tanácsost ismerték. Egy lélek sem tudta, honnan került Pozsonyba. Az egész városban egyetlenegy atyafia nem volt. Szikár, magas termetű ember volt, halvány arccal, sötéttekintetű fekete szemekkel. Soha ezen a szigorú arcon senki egy mosolyt nem látott, ő módot talált minden embernek az ügyeibe beleavatkozni, noha senki sem kérte se tanácsát, se támogatását. Ebből aztán mindig hosszú bonyolult pörök keletkeztek, amelyeket kivétel nélkül mind a vén tanácsos nyert meg, mert ő oly fényes előadással, oly meggyőzőleg, oly minden kétséget kizáró módon tudta bebizonyítani, hogy az ő részén van

az igazság, hogy vele szemben meg nem állhatott senki. Amire egyszer a fejét vetette, azt, akárhogymint, de kivitte, s amihez hozzáfogott, az sikerült is. Ellentmondást nem tűrt, s aki ellenszegült, azt irgalmatlanul összezúzta. „Hadd okuljanak mások — úgy mond — az én ellenségeim vesztén.” Félt és irtózott is tőle mindenki. Akit megkárosított, megnyomorított, az még tulajdon testvérének sem merte elpanaszolni, annyira félt mindenki, hogy valahogy meg találja a vén tanácsos tudni, így szerzett ő tömérdek kincset, ami miatt sok száz ember ontott keserves könnyeket. Senki sem tudta, mi célja van a töméntelen pénzzel, mert hisz nem volt se felesége, se gyereke. Magányosan élt, oly szűken és szegényesen, mintha betevő falatja sem lett volna. Ha a város dolgaival elfoglalva nem volt, mindig otthon ült, a nagy könyveket bújta, kereste a bölcsekkövét, az életvizét, követte a csillagok futását, nyomozta a természet erőit. Biztosan hitte róla a városban mindenki, noha egyik a másikának meg nem merte mondani, hogy az ördöggel cimborál, — hogy eladta lelkét a gonosznak földi javakért és tudásért.

Egyszer együtt ült ős- Pozsony városának tanácsa, hogy törvényt lásson és igazságot tegyen a nép között, midőn belépett talpig gyászban egy özvegy asszony s így szólt: „Az Isten szent nevében kérek tőletek^ nagy uraim, igazságot- Tizenöt esztendeig éltem szegény jó férjemmel — az Isten nyugasztalja! — szegényesen, de becsületesen, kezünk munkája után és jövedelméből egy kis teleknek, amelyet jó férjem atyjától örökölt. Két héttel ezelőtt meghalt hosszú betegség után szegény, jó férjem s itt hagyott engem hat nevetlen árvával. Egy hatalmas úr azonban, kinek birtoka határos a mi kis telekünkkel, elragadta tőlünk erőszakkal férjem csekély örökségét, hogy kikerekítse vele a maga jószágát. Nézzetek Istent, nemes uraim, és védelmezzétek az elha-

gyott özvegy, a gyámoltalan árvák ügyét! Tegyetek igazságot a hatalmassal éppúgy, mint az ügyefogyottal, és büntessétek a bitorlót, ha köztetek ül is. Mert ez a gonosz ember — itt ujjával az özvegyasszony a vén tanácsosra mutatott — orozta el az ő tehetetlenségében a mi kis földünket!”

E szavakra mély csend következett. A tanács székülői elképedtek az öreg asszony merészségén és titkos tekinteteket váltottak egymással. Egy árva szót nem szólt egyikük sem. A rettenetes tanácsossal ki is mert volna szembeszállni?

Most azonban felállott maga a sötét férfiú nyugodtan, hidegen, mint mindig, — kihúzott bő, fekete ruhájából egy írást, amelyből ráolvasta az özvegyasszonyra, hogy azt a bizonyos telket ő — a tanácsos — már rég megvette volt örök áron, s az özvegyasszony férjének csak élethossziglan használatra engedte át valamely szolgálatért. Most azonban, hogy az özvegyasszony férje meghalt, senki őt nem háborgatja abban, hogy a maga jószágát visszavegye.

— Alávaló hazugság — kiáltott méltó haragjában az özvegyasszony, — a városban minden ember tudja, hogy az a darab föld a szegény férjem apjáié s elébb nagyapjáié volt. Senki sem hallott róla, hogy vagy a férjem, vagy valamelyik őse eladta volna. S ha az az írás mást mond, akkor az csalárd hamisítás!

A vén tanácsos pedig átadta az írást székülő társainak. Ezek sorra olvasták, vállat vontak, kijelentették, hogy ezzel az írással szemben ők nem tehetnek semmit.

— Ha másként nincs — szólta kezeit tördelve az özvegy — ám tegyen esküt az egy élő Istenre, hogy igaz az, amit mond. Ha van lelke, hogy három ujját az égre fölemelje, akkor legyen a föld az övé, az enyém pedig a mennybeli Isten irgalmassága!

S az öreg tanácsos biztos léptekkel elment a hosszú

asztal alsó végére. Ott megállott a feszület előtt, ráütött öklével a törvény könyvére s elmondta az eskütétel bevezető mondatát. De abban a pillanatban, amint jobb keze három ujját fölemelte, egyszerre akkorát dördült az ég, hogy a föld megrendült, a templom tornyai inogni, hajlongani kezdtek, és rettenés zúgás és üvöltés hallatszott a levegőben. Néhány pillanatig mereven, magukból kikelve ültek a tanácsos urak s mire feleszméltek, íme eltűnt közülük a vén tanácsos. A tanácsterem egyik ablakát a kapu fölött bezúzva találták. Azon vitte ki az ördög a maga prédáját — le a pokol feneketlen fenekére. De hamarjában még odafestette a vén tanácsos ábrázatát a városház külső falára, intő például a jövő nemzedékeknek örök időre.

Beckó-vára.

Zsigmond király idejében a hatalmas Stibor volt a legbolondabb okos ember (akit pillanatnyi szeszélyek vezettek néha a legkomolyabb dolgokban). Ellenben Beckó volt a legokosabb bolond.

Óriási birtokain vadászatot rendezett Stibor vajda egy napon. Hasonlóan az indus nábobokhoz, a Vág melletti kis király is ezrekre menő hajtókkal, százakra menő társzekerekkel és roppant vendégrajjal verte föl az őserdők csöndjét.

Szájhagyományok szerint egy ebédre éppen ama kospasz szikla alatt települt meg a vidám társaság, melyen később az ország legszebb vára állott. Derült hangulatba hozta a vajdát ebéd alatt a házibolondja — a virgoncszű Beckó.

— Vájjon mit csinál most Zsigmond király? — tűnődék a főurak egyike; mire azt felelte a bolond:

— Adósságot.

Bezzeg kitört erre a hahota mindenfelé.

A nyitrai püspök a hatodik kupa bornál azon kezdett sopánkodni, hogy miért nem hisznek a zsidók a Krisztusban? Abba is beleszólt Beckó:

— Ugyan hogy is hihetnének ott a fiúban, ahol az apa örökéletű?

Talált a felelet; ez is, az is. Úgy szórta Beckó a szikrákat, mint a legnemesebb kő a színeket. Mindenki bámulta. Maga Stibor vajda el volt kápráztatva.

— No Beckó — mondotta — ma nagyszerű voltál.

— Az szoktam lenni — felelte mosolyogva a bolond.

— Hálás leszek hozzád — folytatta Stibor.

— Nem szoktál az lenni — vágott vissza a bolond.

A vendégek gúnyosan mosolyogtak a gazda rovására, ami kissé felbosszantá Stibort.

— Nohát, kívánj valamit!

— Jól van, jól. Én azt kívánom, építs nekem erre a sziklára, itt fölöttünk, egy várat — szebbet Visegrádnál.

És néhány nap múlva csakugyan elkezdődött az építkezés, vésték a kemény sziklába az alapokat.

Persze Stibor vajda kitalálta az építkezés legokosabb módját, az igazi közmunkát; aki a hegy alatt ment el, lett legyen az lengyel kereskedő, vándorló legény vagy bárkinek a jobbágya, azt befogták és tíz napig dolgoznia kellett, hogy aztán tovább mehessen. Ha szekéren jött vagy lóháton, annál jobb, mert a szekérnek és lónak is hasznát lehetett venni az építés körül. Még az átutazó urak és úrasszonyok sem voltak kivéve; egész kíséretükkel ott marasztalták nyolc napig. Ha már bolondnak épül a vár, hadd legyen egészen bolond az építési módja is.

Egy pár év múlva fölépült a vár, olyan fényesnek, elragadónak, hogy a „legszebb”-nek tartották az országban. Stibornak magának is nagyon megtetszett, mikor először meglátogatta az immár várúrrá lett Beckót.

— Te Beckó, nekem ez a vár nagyon tetszik.

— Elég csinos.

— Cseréljük el, Beckó.

— Mit adsz érte?

— Annyi aranyat, amennyit te magad egy zsákban elbírsz és egy másik várat.

— Nem bánom, cserélek egy föltétel alatt: legyen a vár a tiéd, de viseli az én nevemet.

Ez a vár építésének a meséje. Így lett halhatatlanná Beckó. De a mesének folytatása is van, mely szomorú véget szán Stibornak.

Ott lakott Beckó, itt tartá fiai lakoldalmát is Szechen Katalinnal. Egy álló évig és egy napig tartott a dárídó. Az első napon nagy kegyetlenséget követett el Stibor: egyik szolgáját, aki kedvenc vadászebét megütötte, ledobatta a szikla tetejéről a mélységbe. Az utolsó napon (éppen egy évre rá) ebéd után pityókásan ledőlt a várkertben a gyepre szundikálni. Mérges kígyó mászott elő a bokorból és kivájta az alvó főúr szemeit. Stibor fölriadva az irtóztató fájdalomtól, örülten futott a sziszegő kígyó elől, amely üldözte. Futott, futott világtalanul... aztán meg röpült; mert arra a helyre érve, ahonnan a szolgát ledobatta, lezuhant és szörnyű halálát lelte.

A várból idővel rom lett; de olyan rom, melyben még ma is mutatják Stibor királyi fényűzését a kőbevésett Stibor-címerek, a művészi faragványok. Sőt a festők ecsetjét is igénybe vette a hatalmas vajda. Az ivóterem dűledék falain még most is jól ki lehet venni két képet: egy táncoló medvét a vezetőjével és egy oroszlánal vivó lovagot.

A rege szerint két holló röpköd szüntelen az omladék fölött. A két holló Stibor és gonosz neje — Dobrochna, akik arra vannak elátkozva, hogy őrizzék a várat, míg egészen egyenlővé nem lesz a föld színével.

Világos.

Még az igazságos Mátyás is csinált egy nagy igazságtalanságot, amikor heves, ingerlékeny természeténél fogva idezáratta anyai nagybátyját — Szilágyi Mihályt.

Valószínű, hogy megbánta mindjárt, de azt már mégsem tehette meg, hogy a rendeletét, ha egyszer kimondta, visszavegye.

Szilágyi Mihály uramnak pedig annál is rosszabbul eshetett ez a fogság, mert a saját gyámfia záratta el és éppen a saját várába, melyet sógorától — a nagy Hunyadi Jánostól kapott.

Ahol mint Úr járt-kelt azelőtt, most ott rabul kell élnie. Mégis keserű sors!

Ámbátor igyekeztek azt megédesíteni, amennyire lehetett, a saját volt emberei. Lábatlan Gergely várnagy uram mindig levett kalappal beszélt a rabbal, s bizony a szakács se csinált egyebet egész nap, minthogy siitötte-főzte neki a jobbnál jobb ennivalót.

Sőt szakács uramnak voltak magasabb tervei is (azelőtt a szakácsok voltak a nagy politikusok, nem a csizmadiák).

Égyszer odakünn járkálván, nagy lihegve és ijedt arc-cal rohan be a várudvarra:

— Itt a török! Jaj, itt a török!

— Nosza, fegyverre gyorsan — kiáltja a vitéz Lábatlan Gergely s kirohan őrségével veszett fejjel, hogy ő a török ellen mégyen.

Török azonban nem volt a környéken sehol. Hiába nézték a világ mind a négy tájéka felől.

A várban nem maradt más benn, csak a rab és a furfangos szakács.

A szakács fogja magát, összecsapantja a nehéz várkapukat, becsukja belülről és viszi a kulcsokat Szilágyi Mihálynak.

— Elfoglaltam uram a várat számodra. Ezennel úr vagy fölötte és szabad. Védeni fogjuk magunkat!

S ezzel elbeszélte az elmés fortélyt Szilágyinak, ki felette nevetett azon.

— Bolond dolog lesz belőle! Egy várórség, amelynek a saját várát kell bevennie.

E pillanatban kürt harsant meg a kapu előtt.

— Micsoda, már itt vannak? — mond a szakács élénken fölugorva; lemegyek, tudtukra adom, hogy nincs szándékunk kapitulálni.

Kis vártatva felszaladt ijedt képpel.

— Nem ők vannak Itt, hanem egy királyi csatlós. Be-eresszem-e?

— Mindenesetre, hadd lássuk, mit akar. Hátha épen az én kivégeztetésemet rendeli el ismét „az a gyerek”? Hanem kösse le kegyelmed a fehér kötényét, mert nem tudom, mit fog képzelni felőlünk.

A királyi kiküldöttet beeresztette szakács uram a néma, kihaltnak látszó várudvarba.

— Lábatlan Gergelyhez hozok parancsot a királytól. Vezessen kegyelmed őhozzá!

A szakács fölvezette Szilágyihoz.

— Mit üzen a király? — kérdé mohon Szilágyi.

— Azt üzeni, hogy a nagybátyjára jól vigyázzon kegyelmed, nehogy valami baja essék; mert a király szíves szeretettel hajlik az öreg úrhoz. Szeretné már ölelni minél előbb, de végre is a király király, ő nem alázzkodhat; óhajtaná hát kegyelmedtől, ha apródonként, szép szóval, beszéddel hajlítaná az öreg urat feléje ...

— No, no, no — dörmögi az öreg Szilágyi, elfordulva, hogy a könnyeit letörülgesse, majd ismét a királyi szolgálóhoz fordult: — Mondd meg a királynak, megteszek amit tehetek; de bizony nehezen fog menni a dolog, mert makacs az öreg, nagyon haragszik, ámbár ő is nagyon szereti a királyt.

E pillanatban óriási zenebona keletkezett kívül; rengett-kongott a kapu a dárdautésektől s egész felhallatszott a zshivajgás. Most jöttek meg Lábatlanok s képzelhetni, mennyire elcsodálkoznak, mikor a kapukat zárva találták. „Bizonyosan elaludt az a gaz ételkotyvasztó.”

Végre megjelent a potrohos szakács a várfalakon.

— Bolonddá tett kend bennünket, — kiáltja rá szemrehányón Lábatlan Gergely — hát hol az ellenség, amiről beszélt?

— Az az ellenség — monda a szakács — ehol van ni. Én vagyok az az ellenség, Lábatlan uram, érti-e már?

— Hogy-hogy?

— Hát úgy, hogy ez a vár a Szilágyi uram vára, kegyelmednek pedig tágasabb odakünn.

Káromkodott erre nagyokat Lábatlan, de bizony be sem is eresztette volna vér nélkül a szakács, ha maga Szilágyi nem jön le s nem parancsolja meg.

Minek lett volna most már kötekedés, ha úgylis biztos a kibékülés a királlyal, — mely csakugyan megtörtént nemsokára. Szilágyi Mihály holtanapjáig bírta Világost s sokra becsülte a hű szakácsot.

A mohácsi vész után Világos sorsa is mindig rajta volt a hadikockán, hol a töröké lett, hol János királyé, hol Ferdinándé.

Ma már csak rom. Hajdan erős lehetett. Meredek hegyoldalon egy óra hosszát tartó úton juthatni fel. Erős falak s rengeteg erdőségek oltalmazták, ott, hol a keletről befutó Kárpátok az aradi rónákba vesznek.

Veneturné vára.

Venetur székelyföldi egyszerű szegény kurtanemes ember volt. Épen a lencséjét fogyasztotta egy nap (vagy ötszáz esztendővel ezelőtt), mikor rákopogtatott

a vendég egy kiváló személyében. (Kiválónak hívják Székelyországban az idegent.)

— Adj Isten jó napot, nemes uram.

Fiatal utas lépett be porral léptetten, de vidáman.

— Fogadj Isten — szólott a gazda — kerülj beljebb, ha fáradt vagy, pihenj meg hajlékomban; ha éhes vagy, ülj mellém a tálhoz-

— Azt sem kérdezed, ki vagyok?

— Mi közöm hozzá. Elég, ha azt tudom, fáradt vagy-e vagy éhes?

— Mind a kettő vagyok.

— Na, akkor ide ízibe a tálhoz, szógám! Hanem megállj csak, hovávaló vagy mégis?

— Budára.

— Hm- Nátatok meg szokták trágyázni a földet, hogy jól teremjen. Nekünk amúgy is jó. Megállj hát egy kicsinég, kiszaladok a konyhára és megtrágyázom valahogy ezt a lencsét.

Venetur csakhamar zsírt olvasztott, füstölt kolbászt hozatott le a kéményből, megöntötte zsírral s megtrágyázta kolbással a sovány eledelt, mielőtt a vendéget hozzáültette volna, de bezzeg jól is laktak aztán belőle, úgy hogy alig bírt szuszogni gazda és vendég.

A zsíros ételre bor is kellett; nosza a szolgálóját elindítá legott Venetur a korcsmába és minthogy hitele nem volt, az ünneplő mentéjét vitte a leány a hóna alatt, a másik kezében meg a kancsót.

A kancsó visszajött tele, de a mente ott maradt- A vendég az ablakon át megfigyelhette ezt a szegénységet.

Nagy, meleg barátságot ittak aztán és a vendég meghívta a gazdáját, látogassa meg nemsokára Budán. Venetur parolát adott rá.

— Hát hol lakol szógám és ki után tudakozódjam?

— A várban lakom, íródiák vagyok a királynál. Csak Pál diák után kérdezősködj.

A székelly megtartotta szavát, a jövő tavasszal elindult Budára, felkeresni Pál diákot. Könnyű volt megtalálni. A strázsán már tudták, tízen is ugrottak, hogy vezessék.

Sok szobán keresztül hurcolták ökelmét, míg végre az egyikben ott állott Pál diák testestől, lelkestől.

— No szógám, itt volnék — kiáltotta vidáman a székelly nemes — csak hogy rád akadtam!

Pál diák leültette, nyájas szavakkal kérdezősködött a székellyföldi dolgokról: hogy áll ott a világ, mit csinálnak Apor uraimék; hát a szép Damokos-leány férjhez ment-e már? Iszik-e még nagyokat Kökösy uram? Megházasodott-e már Pótsa Dávid? Verekednek-e egymásközt a Mikó-fiúk?

Addig-addig beszélgettek, hogy egyszer csak megterítettek a másik szobában, és jelenteni jött egy lakáj:

— Felsőges uram, kész az ebéd.

Venetur csodálkozva nézett szét, hogy kit szólítanak itt „Felsőges”-nek.

Pál diák észrevette s csakhamar kitudszkolta vendégét maga előtt, az ajtón, az ebédlőterembe, ahol karéiban álltak a fényes öltözetű nagy urak, mélyen meghajolva a belépő diák előtt.

— Ejnye szógám — förmedt fel Venetur — hát mi ez?

— Majd zavartan tette hozzá:

— Csak tán nem te vagy az izé... a király?

Pál diák mosolygott:

— De bizony én vagyok véletlenül.

Venetur a fejét vakarta:

— No még így sem jártam életemben. Ejnye, ejnye! Tetszett a királynak hogy a góbé nem esik térdre, mint más ember, hanem csodálkozik, s a csodálkozás egészen elfojtja benne az ijedelmet és hódolatot.

Asztalhoz ültették aztán, közel a király mellé, aki váltig kínálta a legjobb ételekkel és a legfinomabb tokaji borokkal.

Ízlett is Veneturnak minden.

— Most pedig jön a legjava — szólott a király az ebéd végén a főurak felé fordulva, de abból ti nem esztek; ez egészen az én Venetur-barátomnak van készítve viszonzásul a lencséért, amellyel engem oly jó szívvel megvendégelt.

Egy görnyedő szolga cipelte a roppant tálat és odatette a székely elé.

Teliden-tele volt arannyal. Úgy csillogtak ott a szép körmöci sárgacsikók, mint a székely nemes szemei.

— Ez a tied Venetur. Ez a lencséért van. Hanem megállj csak, majd én is megtrágyázom egy kicsit.

Kivett a zsebéből egy marék drágakövet, gyémántot, smaragdot, keleti gyöngyöt s megszórta vele a tál tetejét.

— Mi is zsirozzuk ám az ételeket, Venetur barátom.

De már erre a nagy kegyre csakugyan térdre borult Venetur.

— Megállj! — folytatta a király — még tartozásban vagyok a mentéért, amelyet zálogba küldtél a korcsmába.

Ezzel levetette a saját drága-csattos mentéjét és a Venetur nyakába akasztá.

— No, urak, ti is, — intett eközben a főuraknak.

Azok is hát Veneturhoz járultak s nehéz aranyos, ezüstös felöltőiket ráhányták, meg-megtudakolva némelyek:

— Bírod-e még?

— Bírom bizony, akár hazáig! — felelte a góbé boldogan-

El is bírta, haza is vitte a sok mentét, kincset és ott-hon mindjárt hozzáfogott egy vár építéséhez; de biz azt

már csak a felesége fejezhette aztán be, azért hívják a Veneturné várának.

Ez lenne a székely források szerint a Veneturné várának keletkezési története.

A dolog feltűnően hasonlít a cinkotai kántor esetéhez. Mindegy, hátha Veneturral is megtörtént? Ki tudja! De ha mind a kettő igaz, akkor ugyan nem igen volt érdekes, hogy az ember valamirevaló ruhát vegyen fel, ha a Mátyás udvarába ment, ahol ilyen tréfákat csinált az urak mentéivel a király.

A Veneturné vára maradványai mutatják, hogy valaha rendkívül erős volt.

Nagy események nem fűződnek hozzá. Híre nincs a történelemben. De hát egy tál lencséért bizony untig elég ennyi is.

A győri érckakas.

Ezerötszázkilencvennégyben, szeptember hó 29-én Győr vára is a törökök hatalmába esett. Ezáltal nagy veszedelembé jutott Pozsony; sőt maga Bécs városa is. A török császár jól tudta, hogy a gyaurok mindent el fognak követni, hogy ezt a fontos várat visszaszerezék. Azért Ali basát tette Győr várnagyává, akiről tudta, hogy nálánál jobban meg nem védelmezi senki. Ez az Ali basa olasz eredetű keresztény ember volt, akit a törökök, midőn ellenük egy várat hősiezen védelmezett, elfogtak. A fogságban aztán mohammedan hitre tért s később a törökök leghíresebb hadvezére s a keresztények legdühösebb ellensége lett.

A török császár számítása csakhamar helyesnek bizonyult. Rudolf elküldte Miksa főherceget, egy nagy sereg élén Győr visszavívására. A főherceg sokáig tartotta megszállva a várost, de nem tudott semmire se menni.

S midőn Ali basa egyszer a várból kitört s a császári seregben nagy pusztításokat tett, Miksának el kellett- a vár alól takarodnia.

E győzelme után Ali basa még rátartóbb, még dőlyföőbb lett. Hogy megmutassa, mennyire lenézi a keresztények bátorságát, a vár kapuit éjjelre soha be nem záratta, a vonóhidat fel nem húzatta, őrszemeket is csak imitt-amott állíttatott. A vizikapu fölé egy magas tornyot építtetett, tündöklő félholddal a tetején; a félhold fölibe pedig egy óriási ércakast tétetett. Azután trombita- és dobszó mellett ünnepélyes körmenetet tartott a városban. Minden utcasarkon, minden téren előlépett egy kikiáltó és fennhangon ezt hirdette: „E vár ura a vitéz Ali basa, aki azért lett keresztényből igazhitű moszlim, mert a keresztények gyávák, a moszlimok pedig bátor férfiak, — már hónapok óta nyílt kapuk mellett várja a magyarok támadását. De úgy látszik, ők már az ő pusztá nevével is rettegnek. Nem is jutnak a gyaurok előbb Győr várának a birtokába, csak akkor, ha a vizikapu tornyán az ércakas megszólal.” így kérkedett Ali basa, így üzött csúfot a keresztényekből.

Már négy év óta volt Győr a törökök kezében és Miksa főherceg kudarca óta Rudolf még mit sem tett a város felszabadítására. Az egész országban mély szegyenkezéssel érezte mindenki ezt a gyalázatot, melyet Ali basa ejtett a magyar néven, csak a király környezetében nem érezték. Végre akadt néhány elszánt ember, akik fogadták, hogy meglakoltatják ezért a hitehagyott basát. Pálfy Miklós — néhány társával — válogatott magyar harcosokból és idegen segédhadakból álló csapatot gyűjtött össze Komáromban, s ott lestek a kedvező alkalmat, hogy Győr várát megrohanják váratlanul. Nemsokára jelentették kémeik, hogy Ali basa önhitt gondatlanságában a várórségnek egy részét — a legjobb janicsársapatait — a budai beglerbéghhez

küldte pénzért és élelmiszerekért. Kapóra jött ez az alkalom a keresztényeknek. Még aznap este elindultak Komáromból. Egész éjjel szünet nélkül haladtak előre, és mire feltetszett az égen a hajnal, már Németiben voltak. Velük együtt kirepült a legyőzhetetlen Komáromból egy királyi sas s mindig előttük repdesett. Ezt mindnyájan a győzelem biztató jelének tekintették. Március huszonkilencedikén este Győr előtt állottak. A hold, mintha csak szövetkezett volna a keresztényekkel, sűrű felhők mögé rejtőzött. Őt lovast előre küldtek, akik törökül jól tudtak. Ezek odasúgták a török tábornokoknak, hogy ők a Budáról jövő szállítócsapatnak az előőrsei; maga a csapat jön nemsokára utánuk. A keresztények nyomukban vannak, azért meg ne moccanjon senki, mert különben odavész az a tömérdek kincs, amelyet hoznak. A lovasokat csakugyan be is bocsátották és ezek aztán úgy leszúrták az elszórtan felállított őroket, hogy azok még csak nem is nyekkentek.

A fehérvári kapu csapóhídja fel sem volt húzva, csak a belseje volt elzárva. Egy francia pattantyús egy épen akkor divatba jött petárdát akasztott a kapura, meggyújtotta, s a két szárny vagy háromszáz lépésnyire repült egymástól. Most az elszánt sereg berohant a várba, mindenik dandár arra a helyre, ahova az előre megállapított terv szerint rendelve volt. Orczy Péter embereivel a bástyákat, Lopez és Strasoldo a segédc csapatokkal az utcákat foglalták el, Schwarzenberg és Töhöly Sebestyén ott maradtak a nyílt fehérvári kapuban, Pálfy pedig a lovassággal kunt állott a vár előtt. A petárda robbanásától felriadt a várőrség álmából. Bőszülten ront a betóduló ellenségnek. Irtózatosan dúl a harc a szűk utcákon a vaksötétben. Az utcakövezet sikamlós az ontott vértől. A törökök háromszor visszaverik a keresztényeket s ezek háromszor támadnak újra halálmegvetéssel. Pálfy és lovasai, amint megtud-

ják, hogy bent a várban nagy a veszedelem, leszállnak lovaikról és gyalog rohannak társaik segítségére.

Most egyszerre kakasszó hallatszik háromszor egymás után, — oly harsányan, hogy túlhangzik a vad viadal tomboló zaján. A pogánynak, amint ezt hallotta, inába szállt a bátorsága. Eszükbe jutott a törököknek Ali basa kérkedő jóslata, hogy a keresztények akkor veszik be Győr várát, ha az ércakas megszólal. Egy percig sem kételkedtek, hogy itt a teljesülés órája. Elhánták fegyvereiket, rémülten, vissza sem nézve, futottak a bástyának s ott vetették le magukat egymás után, ahol legmagasabb volt a várfal. Összesen háromszáz fogoly esett Pálfy vitézeinek a kezébe. A többi vagy a támadók fegyvere által esett el, vagy összezúzott testtel ott hevert a várfal aljában.

Maga Ali basa, őrjöngve és gyáva embereit szidva vagdalkozott még egy kis ideig. De számtalan sebtől vérezve, összeroskadt épen a vízikapu alatt, amelynek tornyán sokáig hirdette az ércakas, mint bűnhődik a másokat lenéző önhittség..

Drégely-vára és a varga.

Ezeröttszázötvenkettőben Ali — a vitéz budai basa — bevévén Veszprémet, győzelemittasan ígére szultánjának:

— Addig meg nem nyugszom, míg Egert is be nem veszem.

A szultán visszaizente neki:

— Az lesz a legszebb boglár győzelmi koszorúdon. Tehát Egerre fáj az Ali foga, de előbb Egernek a segítő várait kellett meghódoltatni, hogy aztán nyitva legyen az út. Drégely ellen indult.

Drégelynek abban az időben két parancsnoka volt:

Szondy György és Békefalussy Gergely. Az utóbbi szerencsére nem volt otthon, vagy hogy szerencsétlenségére, mert ma talán az ő nevét is költők balladáái tennék fülbemászóvá, dicsővé az utódok előtt.

Szondy volt csak otthon. Mihelyt az ellenség érkezését megtudta, összehívatta a várbeli asszonyokat, gyermekeket.

— Ti pedig készülődjétek fel és hagyjátok el a várat, hogy semmi se legyen útban, hogy semmi se puhíthassa meg szívünket!

Szedték a cók-mókot asszonyok, gyerekek; csak két kis apród, Szondynak kedvence, veté magát a vezér lábaihoz: hagyja őket mellette.

— Nem lehet, — monda szigorúan a vezér, — mert nehéz napok jönnek; nem nektek, gyermekeknek valók. A várat nem adjuk oda, csak a halálunk után.

— Mégis engedj minket, jó bátyánk, melletted! — könyörgött a két szöszke fiúcska.

— Jó, hát maradjatok, kedves cselédkéim! — s homlokon csókolta mindkettejüket.

Másnap már ott volt az ellenség, nagy hévvel kezdvén az ostromot, ámbár — mint Tinódy énekli — „Négy álgyuja hat taraczkja neki csak vala”.

Nem igen lehetett jól felkészülve, mert az első ostromok nem sikerültek; sok török veszett el s egészen hasztalanul. A hatalmas falak sérthetetleneknek látszottak. Már-már kifáradt az Ali türelme, midőn sátrában jelentkezék Piger nevű oroszfalvi varga.

— Mit akar a kutyahitű gyaur, — kérdezi a basa kedvetlenül — talán az én bőrömet akarja kicserezni?

— Erővel veled akar beszélni, kegyelmes úr — mond a szolgálattelvő tiszt, Tahir aga.

— Mondd neki, hogy nem érek rá. Beszélje el neked, mit akar.

— A varga elégedetlen volt odakünn a válasszal:

— Sok idejébe fog az a basának kerülni, hogy most nem ér rá.

— Közöld velem, jó ember, a dolgotat.

— Úgy? Láttad már te, vitéz aga azt, hogy egy turbánt valaki a lábára húzott volna szandálnak?

— No, azt ugyan nem láttam.

— Hát én sem mondhatom el a lábnek, amit a fejnek szántam.

Az aga dühbe jött. — Ejnye pokolra való tisztátalan állatja — s kihúzta a handzsárját — mindjárt a fejedet viszem be a fejhez.

Szerencsére épen a basa jelent meg az ajtóban s intett, hogy eresszék be a vargát.

— Mit akarsz? Röviden beszélj!

— Hatalmas basa, tudd meg, hogy az én apám kőműves volt, ő építette a vár egy részét.

— Boszorkánymester volt, mert úgy építette a falakat, hogy a faltörökös, az ágyúgolyóbis nem árt nekik.

A vöröshajú varga vigyorgott:

— Okos ember volt az én apám, mert egyhelyütt olyan gyengére építette, hogy egy óra alatt tönkre tehetned.

— Ne fecsegy nekem itt apádról, gaz kutya, hanem mondd meg, hol az a gyenge hely.

— Igen uram, de ez nekem az örökségem. Beláthatod hatalmas vezér ...

— Mindent belátok, annyi aranyat kapsz, amennyi a bőrödbe fér, ha igazat szóltál. Esküszöm neked Allahra.

A varga megnevezte a kapu alatti tornyot, leírta annak építési gyöngeségeit, s fontos rendeltetését a várbeliekre nézve; megjelölte pontosan a helyet, ahonnan, mint a kártyavár, rögtön összeomlik.

— Jól beszélsz varga. Miféle származás vagy?

— Német vagyok.

— Nohát csak maradj itt a táborban; megkezdjük az

ostromot a te fecsegésed szerint; ha nem jól talál elsül-
ni, arra az esetre is megkapod az útravalót.

Nyomban neki szegezteté Ali az ágyúkat a kapu-
toronynak ... és igazat mondott a varga, a torony, me-
lyet kétségbeesetten védelmeztek Szondy katonái, kis
idő múlva összeomlott, maga alá temetvén Szondy sok
katonáját s legvitézebb alvezérét: Zoltait.

Ezzel el volt dőlve a vár sorsa. Ali csodálkozott,
hogy Szondy nem adja meg magát. Várt egy kis ideig,
aztán megsajnálta:

— Kár volna azért a derék vitézért. Nosza küldjete-
k el az oroszfalvi papért.

Márton, az oroszfalvi pap, nagy diplomata 'ehetett,
mert nemcsak Szondyt értesítette fehéritendő lobog-
tatással az ellenség állásáról, hanem az Ali bizalmát is
birta-

— Eredj te becsületes pap Szondy Györgyhez az én
képemben. Mond meg neki illő szavakkal, hogy kár
volna az ő életéért, adja fel a várat, ha már nem véd-
hető. Amíg védhető volt, bizony nem üzentem. A vitéztől
nem kívánhat gyávaságot, arra nem bízattja, de mire
való az oktalanság a hősködésben?

Elindult Márton pap. Szondy jó kedvvel fogadja.

— Épen te kellesz most, Márton, jó barátom. Az ég
hozott ide.

— Az ég hozott, de Ali küldött. — S átadta az üze-
netet, saját rábeszélő tehetségét sem kímélve.

Szondy a fejét rázta:

— Ali becsületes ember; hanem én is az vagyok. Az
üzenet, amit hoztál, nem ér semmit; hanem azért mégis
jó, hogy eljöttéi. Meggyóntatsz bennünket, akik még
életben maradtunk. Talán csak nem veszi az egyház
rossznéven — tette hozzá a rettenthetetlen hős tréfál-
kodva — hogy a török követnek gyóntunk meg.

Mikor az oroszfalvi pap meggyóntatta a várbelieket, még egyszer megkérde:

— Semmit se üzen kegyelmed Alinak?

— De igen. Naplemente előtt ott lesz az üzenetem.

Azzal elbocsájtván Mártont, teljesen elkészült vitézeivel a halálra. Ami becses, értékes dolog volt a várban, olyan, mely valamiképp az ellenség erejét növelné, összehordatta az udvaron egy garmadába és meggyújtatá; szép, kevély paripáit elővezetteté és egyenként átdöfte. Ne üljön azokon soha ellenség.

Majd kiválasztott a sok közül két török foglyot, felöltözteté őket drága ruhába és sok ajándékot adván nékik, rájuk bízta két apródját.

— Menjetek Alihoz, mondjátok meg neki nevemben, hogy én a halálra készülődöm, nevelje fel két kis apródomat kemény katonáknak. Jobb kézre nem bízhatnám.

Ali naplementig türelmetlenül várta az üzenetet. Észrevette a nagy füstoszlopot, mely a vár udvarán gomolygott. Vájjon mi lehet az? Végre jelentették, hogy valami küldöttség közeleg a várból, két férfi, mindegyik egy-egy gyermeket vezet.

Mikor Ali megérté a várkapitány üzenetét, kibuggyant, szemeiből a könny, s végig folyt hosszú, deresedő szakállán. Odalépett a két fiúhoz, megsimogatta őket gyöngéden és a sátrába vezette.

— Fölnevellek benneteket, úgy, ahogy ő akarta, kemény katonáknak, keresztényeknek, magyaroknak.

Most aztán megindult a roham teljes erővel a vár ellen, minden oldalról. A halál órája ütött.

— A résekhez vitézek! — vezényelt Szondy, kemény tüsszel fogadva a tóduló ellenséget. — A falakra! a falakra!

Felosztotta kis, de elszánt seregét, hogy ide is, oda is jusson belőle: „Menjünk a másvilágra, de egy-két törököt mindenikünk vigyen!”

Ő maga a kapuhoz rohant a legbátrabbakkal. Úgy küzdött, mint egy Kinizsy. Egy golyó a térdén találta. Fél-térdre rogyott, de a kezének nem volt semmi baja. Jobbra-balra osztogatta vele a sebeket .

Mind erősebben hangzott az „Allah”, egyre halkabban a „Jézus”, míg végre teljesen elhalt az utóbbi név, halálos hörgéssé válván a haldoklók ajkain, csak az „Allah” harsogott egyedül. Allah maradt a győztes.

Szondy is ott feküdt holtan a várkapu előtt, sebekké! elborítva- Fejét épp most viszik Ali elé.

— Itt a várkapitány feje!

Ali katonásan tisztelgett a fejnek.

— Derék vitéz volt — monda a meghatottságtól reszkető hangon és kezével az átellenben levő hegyre mutatott. — Temessétek el oda testével együtt, tűzzetek a sírjához gerelyt és zászlót!

S azóta ott a hegy tetején alszik a nagy hős, világhírű Zrínyi Miklósnál egy csöppet sem kisebb; sírját vad méhek döngik körül s nevét édes dalok ültetik át szivekből szívekbe emberöltőkön keresztül, világvégéig- len...

Elesvén az őrség, Aliék vonultak be a várba, de a törökök savanyú arcot vágtak, mert zsákmányolni való nem volt.

— Uram, — szólt a varga, odafurakodva a basához, — most már engem is elégíts ki!

A basa megvetőleg nézett az árulóra s intett két csausznak.

— Amit ígértem, megkapod. Azt ígértem, hogy annyi aranyat kapsz, amennyi a bőrödbe fér. Üssétek agyon tehát és nyúzzátok meg! Majd meglássuk, mennyi fér a bőrébe.

A csauszok megfogták az oroszfalvi vargát; kapálózott, csikart, rúgott, harapott, de hasztalan, a basa parancsát teljesíteni kellett.

Varga uram bőrét lenyúzták, kikészítették s a basa megtöltvén színültig arannyal, elküldé a majszterné aszszonyomnak Oroszfalvára.

A Cukorsüveg regéi.

A szádelői hegynyílásban vagyunk.

Természetfölötti kellem tölti el minden érzékünket.

Csodálatosan változatos, magasztosán szép, szürke sziklaóriások között fehéren emelkedő mészkőút kígyózik előttünk. Báránfelhők lopóznak át a szédítő bérckaréjok fölött vagy szirtisas kering félelmetes magasságban. Pisztrángos hegyipatak ezer apró vízesésben törekszik lefelé az ózondús, keskeny völgy ölén s zengi a nagy természet örök zsolozsmáját. Vízirigó rebben fekete vonalban a patakra hajló bokorfák alatt. Vércse vijjong a bércek között vagy szirticsókák hada védelmezi kies tanyáját. Olykor távoli kakák elmélkedik. Templomi hűvösség jár szellő szárnyakon. Páfrány, kövirózsa, gyöngyvirág vagy nefelejts illata terjeng. Dél táján betekint egy pillanatra a nap s már el is tűnik; nincs sok keresnivalója itten-

Mind e szépségek kellős közepében, ott — ahol legszélesebb a hegynyílás — áll a formás és hatalmas kőkoioszus — a Cukorsüveg. Valóságos cukorsüveg alakja van, mintha nem is a természet alkotása lenne.

A szádelő-falusiak azonban szívesebben „Túrókő”-nek hívják s ezt a mesét fűzik hozzá:

Élt réges-régen a hegyekben egy igen gazdag és gyermektelen juhász. Szerit-számát se tudta a juhainak. De talán még a nyájainak sem.

Gazdagságánál csak a fősvénysége volt nagyobb.

Meg a szeretetlensége. Nem szerette azt senki. Ha-

nem hát ő sem szeretett senkit, nem becsült senkit: se Istent, se embert.

A feleségét is csak szolgálójának tekintette.

Nem mintha szeretet nem lakozott volna benne; ellenkezőleg: végtelenül szerette hűséges kutyáját. Ez volt mindene.

Egyszer mégis ezt is megverte.

Az érzékeny jószág pedig búnak eresztette fejét, elhagyta háládatlan gazdáját és még aznap kiadta lelkét.

A kegyetlen pásztor csak napok multával akadt rá az elszenderült párára.

Keserű, vigasztalan napok következtek. Nem jött álom a juhász szemére.

Nagysokára, mikor már nem bírta lelke baját tovább viselni, kiöntötte azt egy istenfélő öregasszony előtt. Ez aztán segített rajta, mondván neki: „Építs azon a helyen, hol kedves kutyádat elástad, olyan nagy emléket, hogy míg a világ áll, ne legyen annál magasabb torony!”

Nem tudta a juhász, mitévő legyen, jobban mondván, miből építse fel a hatalmas művet; kőből, fából, sehogy sem tudta elképzelni; azaz hogy elképzelni még csak elképzelve volna, de hogyan csinálja meg egyedül? Már pedig ő rajta nem segít senki.

Segített hát maga: megcsinálta túróból.

Okos gondolat volt részéről; de bizony nem járt kevesebb munkával. Egyszer már félbe is akarta hagyni. Mivel azonban ismét álmatlan éjszakák gyötörték, folytatta.

Meg is öszült, mire befejezte. De nem volt többé nyugtalan álma. Boldogsággal töltötte el lelkét az Isten- és emberszeretet.

A jó Isten pedig ekkora bűnbánat és áldozatkészség láttára kővé változtatta a juhász művét, hogy marandó jelképe legyen a hit erejének.

Elfelejtettük megemlíteni, hogy az öregedő juhász szép kis kertet is ültetett a Cukorsüveg tetejére. Messze vidékről ritka dísz hozott bele — árvalányhaját. Erről azonban nem tudott senki. A feljárást sem ismerte oda rajtakívül senki.

Azt sem mondtuk, hogy élete vége felé a jó Isten gyönyörű fiúgyermekkel ajándékozta meg. S folytatása van ezzel a Cukorsüveg meséjének.

Fel sem cseperedett még a szép juhászgyerek, haldoklik az öreg juhász. Magához hívja egyetlen gyermekét, szorgalomra, istenfélelemre, emberszeretetre inti. Búcsúzóul pedig lelkére köti a Cukorsüveg titkát: szerencsésen házasodik, aki a Cukorsüveg virágjával kedveskedik egy szép leánynak.

Öntözte is a legény gondosan.

Telt-múlt az idő, édes anyját is elvesztette s házasodáson törte a fejét a juhászlegény. Eszében voltak apja virágai, szép bokrétát tűzött pörge kalapjához, kutyáira bízta a nyáját, maga pedig elindult szerencsét próbálni.

Hajításnyira sem ért még el s kivel nem találja magát szemben! — a tornai várúr csodaszép leányával. Illedelmesen köszönti s tisztelettel tovább is menne, ha meg nem akad a kalapján a várkisasszony szeme.

Látott már a szépséges hajadon mindenféle virágot, de ilyet még soha. Meg is kérdezi a legénytől: hol szerezte azt. Ez pedig megilletődésében elmondja a Cukorsüveg titkát, aztán nagyon szépen kéri a várkisasszonyt, Hogy el ne árulja másnak a titkot; hálából pedig fogadja el tőle a bokrétáját, méltóbb leányszót úgy sem illethet az. Azután elköszön s azzal a nehéz érzéssel távozik: hátha megsértette a hatalmas és büszke várúr leányát. Vissza nem nézett volna hét falu leányáért.

Pedig hát ez az egy is rajta felejtette a szemét. Mégha a hatalmas tornai várúr leánya volt is.

Elbúsulta magát a szegény juhászlegény. Kis kerülővel hazafelé vette útját. Szomorúság lett az élete.

De nem sokáig, mert hamarosan furcsa dolgok történtek. Arról beszéltek a faluban, hogy a várúr észrevette leánya szemeiben a sorvasztó bánatot s szerelem mérget sejtve a dologban, férjhez akarja adni egyetlen gyermekét. Ez azonban úgy nyilatkozott, hogy férjhez akar ugyan menni, de csak ahhoz, aki őt a Cukorsüveg tetején megcsókolja. S ő nem bánja, ha juhászlegény lesz is.

A várúr most már azt gondolta, hogy leányának elment az esze, vagy legalább is azt értette ezalatt a durcás gyermek, hogy nem megy férjhez soha. Egyben dühösítette is a dolog s kijelenti: „Jól van: légy azé, aki elhiszi neked, hogy felmegy a Cukorsüveg tetejére. Ha ugyan akad olyan bolond. Ha meg fel is megy utánad, egyenesen örült. Összeilletek.”

Aztán nem törődött a lánnyal. Azzal sem, hogy hírré tette a kívánságát.

Mikor azonban a kitűzött napon megjelennek a kérők, veszi magának a fáradságot és elkíséri azokat a Cukorsüveghez. Nézegetik azt jobbról-balról a lovakok. Egyikük azonban siet megjegyezni, hogy a kisasszony úgy sem tud felmenni. Ezt aztán valamennyien helybenhagyták s megkönnyebbülve jót mulatnak a lehetetlen kívánságon.

Hogy, hogyanem — valószínűleg női kéz volt a dologban — odakerül az urakhoz a juhászlegény s erősködik, hogy a várkisasszony nemsokára megjelenik odafönt.

Megfagyott a mosoly a kérők arcán. De a mi várurunk kebelében is bennszorult a juhászlegény merészsége fölötti méreg, mert leányát pillantotta meg a felhőkbe nyúló csúcson.

Egyik kérő a másik után illant el. Azt sem mondták, hogy befellegzett.

Végül is csak a mosolygó juhászlegényt találta maga mellett a várúr. Átlátott hirtelen leánya szitáján. Elolvadt már benne minden harag, egyedül gyermekéért aggodott. Csak színlelte a bosszúságot, mikor kemény szavakkal fordult a legényhez: „Most már menj is föl érte, gazfickó! Aztán baja ne essék annak a ördögös leánygyermeknek!”

Dehogy is esett!

*

A Cukorsüveg virágja ma is virágzana, ha később egyszer baj nem történik.

Megtudván ugyanis a titkot a szádelői legények, szokásba hozták az árvalányhaját.

Szádelői leány pedig nem ment volna hozzá olyan legényhez, akinek saját kézzel szakajtott árvalányhaj nem lengett a kalapjánál.

Nem csoda hát, ha idővel megkopott nagyon a följáró s megritkultak az árvalányhajás legények.

Lassan-lassan ki is vesztek.

Pedig akkoriban volt férjhezadó a falu emlékezet óta legszebb lánya — Józsa Klári. Még bölcsőben ringott, mikor azt mondogatta róla az anyja: „Ezt a jánygyermeket már csak nem adjuk máshoz, mint árvalányhajás legényhez.”

Most meg ő maga sem ment volna máshoz. Nagy volt a híre. Sok legény bomlott utána; de annál kevesebb gondolt az árvalányhajra. Még Túri Józsi sem — a falu legderekabb legénye. Pedig ehhez ugyan csak húzott a Klári szíve. Meg is vallotta neki egyszer ilyen formában:

— Te Józsi, ha megharagszom, magam megyek fel neked árvalányhajért a Cukorsüvegre.

Józsi megmosolyogta. Mintha csak ezt mondotta volna: „Nem érem meg én azt a szégyent, Klári.”

Megérte pedig.

Ment is utána esze nélkül. Az első csók boldogsága azonban megszedítette őket, egymás karjaiban zuhantak alá. Ott vannak eltemetve a Cukorsüveg tövében.

Azóta könnyezik a Cukorsüveg s nincsen árvalányhaj a szádelői legények kalapjánál.

Az ördög útja.

Krisztus Urunk születése előtt sok száz esztendővel, mikor még a nagy Olympos istenei a földre jártak házasodni, történt, hogy a poklok kóbor fejedelme — az ördög is kedvet kapott egy kis isteni kalandra. Gondolta magában: felnézek leánynézőbe. Meg is teszi. Ügy be-durrant apja kovácműhelyébe az alvilágban, hogy meg-reped tőle aljáig a hatalmas szádelői hegy. Erre jön fel, feleséget szerez magának, s leviszi magához a pokolba. A menyecskének azonban nem volt nagy kedve a pokolban való maradásra s addig zsörtölődött férjével, míg rá nem vette, hogy látogassák meg egyszer édes-anyját. Az ördög — nehezen bár — enged. Nagy öröme telt az ördög anyósának dicsőséges veje s egyetlen leánygyermek látogatásában. Mikor pedig az utóbbi, dicsekvésből, szebbnél-szebb dolgokat mesélt a pokoli élet gyönyörűségeiről — elhallgatván annak kínjait — az anyós felteszi magában: nem nyugszik meg addig, míg meg nem látja a poklot. Az ördög igyekezett őt megnyugtanni, hogy előbb-utóbb rákerül a sor arra is. Unva pedig az anyós okoskodását, befogja két griifjét a kétkerekű taligába, feldobja rá vonakodó feleségét s indulófélben van. Nem tud azonban szabadulni a ravasz anyóstól, aki legalább egy kis darabon el akarja kísérni kedves gyermekét. Az ördög gyakran szölongatta útközben, mondván: hosszú lesz az út vissza gyalog: jó lenne talán, ha leszállana már, különben is ő gyszerre

csak egy személyt vihet magával a pokolba. Az anyós ellenben nem tágitott. Nem volt mit tennie az ördögnek: leszállította feleségét és megígérte neki, hogy kevés idő múlva visszajön érte; bosszúsan rántott az egyik gyep-lőszálon, s utolsó kísérletképen letér az útról, hajt árkon-bokron, hegyen-völgyön át, hogy majdnem összetörik a taliga. Az anyós még akkor sem mutatott semmiféle hajlandóságot a meggondolásra. Erre aztán az ördög neki-hajt a szádelői függőleges falu hegynyílásnak. Egy nyelv-csettintéssel megállítja griffjeit a többszáz ölnyi szakadék szélén s gunyoros arccal megkérdezi anyósától: „Mehetünk, anyámasszony?”

Anyánkasszonyunk görcsösen kapaszkodott bele a saroglyába s elszántan válaszolta: „Mehetünk, drága, egyetlen vőmuram!”

A szekérekerekek nyomai mai napig is láthatók a sziklafalon. S kérdezzünk meg egy szádelői embert: micsoda két párhuzamos vágás az ott az égbemeredő sziklafalon, a meghonosult ember ama bizonyos megütközésével fogja válaszolni: „Az Ördög-útja. Erre vitte le az ördög az anyósát a pokolba.”

Szép szóért pedig ezt a történetet is elmeséli. De csak szép szóért, mert büszke ember a szádelői ember: Attila ivadéka.

Hogy pedig Attila egyenes leszármazottjának tartja magát, annak is meg van az alapja.

Legalább is a folklór szerint.

Dengezich köve.

Szántó-vető szádelői ember száján ma is él még a hit, hogy a nagy hún birodalom bukását a hún királyfiak viszálykodása idézte elő.

Folyt pedig ez a viszály Attila örökéért. A testvérek

közötti meghasonlásból egyelőre Ellák herceg kerül ki győzedelmesen, ő gyakorolja a hatalmat a hún nép fölött.

De mit ér ez a hatalom Attila kardja, kincse és táltoslovakai nélkül! Aladár és Csaba királyfiak Balambér vezérlete alatt Dáciában ütnek tábort. Övék az Isten kardja, Imáké Attila kincse, Dengeziché Attila táltoslova. Ellák a Középduna vidékén székel Attila öreg hadvezéréivel. Uralkodása azonban csak rövid időre terjed és nem egyéb, mint a fellázadt őslakosság elleni örökös küzdelem, melyben testvérei nem segítik. Ellák elesik egyik ütközetben s Dengezich és írának folytatják a harcot egyetértésben és több szerencsével. Aladár közben meghal, Csaba királyfi pedig nagy vitézséggel hordozza Isten kardját a csatatereken s jó lélekkel segíti testvéreit. Veszély multával mégis csak tanyát ver közöttük a hatalmi féltékenység. Dengezich szeretné tudni, hová rejtette el írának a birtokában lévő Attila-kincseket. írának pedig nem hajlandó elárulni a titkot. Dengezich azonban ismerve testvére gyenge oldalát — reménytelen szerelmét Ernye bolgár királyleány irányában, ki Dengezich menyasszonya, megígéri, hogy a titok fejében átengedi neki a szépséges Ernyét- Mégis — mikor Ígérete teljesítésére kerülne a sor — feledni látszik azt. írának pedig tartva testvére folyton növekvő tekintélyétől, nem mer említést tenni a dolgról.

Nagy sasvadászatot rendezett egyszer Dengezich a Mészköhegység rengetegjeiben, meghívta rá a testvéreket, a hunok és alattvalóik vezéreit. Javában folyt a vadászat, midőn a királyfiak csoportja a szádélői fennsíkon a hatalmas és szédületes mélységű hegynyiláshoz ér. Dengezich, amíg itten pihennek, újabb hódító terveiről beszél, tüzet rakat és jóslatot kér a főpaptól egy bekövetkezendő háború esetére.

Addig pedig, míg az ősz aggastyán a csontokat for-

gátja jövendőmondás céljából, hagyjuk érvelni egymás ellen a gyanakvó királyfiakat. Úgyis minden az öreg Táltoson fog múlni. Mert hát az öreg pap itt a tanácsadó, jóindulatú békítője a fiatal és heves királyfiaknak, kifogyhatatlan türelmű fékezője a szenvedélyes Dengezichnek. Két emberöltő nyomja már még mindig széles vállait; kiérdemelt tekintély övezi rokonszenves alakját, mert alacsony sorból került a főpapi süveg alá. Valamikor még Attila lovait őrizte a keleti steppéken s róla nevezték el Attila ménését táltoslovaknak, mert ő öntötte beléjük a lelket. Ezek aztán igazi táltosok voltak, vészre nyerítettek, ellenséget lóhátról szedtek le, sebesült gazdát az öreg Táltoshoz vittek, ő pedig gyógyított. Meggyógyította Dengezich királyfit is, mikor azt a keletrómai császárság ellen viselt háborúból Attila egyik táltoslova sebesülten hozta meg. Mindentudó bölcs volt az öreg Táltos mint minden pásztoember. Ismerte a füvek gyógyerejét, a csillagok járását; értett az állatok nyelvén; tudta a nagy természet rendjének örök létezését. Népe látnoká volt.

Pattogva repedeztek a csontok a lilaszínű tölgyfaparázs fölött. Komoly, okos szavak hullottak az ősz agastyán ajkairól. Áhítattal leste azokat a hún nép. Csak írának herceg mutatott közömbös arcot, meg Csaba királyfinak volt bizalmatlan a tekintete. Mert az Isten kardjáról, Attila kincséről és a táltoslovakról volt szó s a királyfiakhoz szólt a főpap. Emberöltők tapasztalata beszélt belőle: „Keletről jöttünk a színesen áldozó nap után. Szépnek, pazarnak láttuk a napot nyugaton. Sokat hallottunk nyugati népek kincseiről. Kincsre vágytunk és termékeny földre. Egy főnk volt, mint ahogy egy nap jár az égen s nem csalódtunk: gazdag a földünk, bőven van enni- és fonnivalónk. Nincsen azonban hitünk, mert megsértettük a hagyományokat: nem temettük el Attilával kardját, kincsét és lovát. Kapzsis voltunk. Ellen-

ségtől foglalt kincsek nem elégítettek ki. Egymásét kívántuk. Most mindez vesztünkre van, mert Attila kardja Csabának csak a lelkét, Attila kincse Imáknak csak a testét menti meg; Dengezichet pedig Attila tántoslovai csak az ellenség ellen biztosítják. Ne tervezzünk hát hadjáratot addig, míg Attila öröke egy kézbe nem kerül!”

Mondani se kell, hogy az öreg Táltos Dengezichre gondolt. A testvérek is őt sejtették a jóslat középpontjában. Dengezich maga is ebben a meggyőződésben volt s kérdőleg tekintett rájuk. Csaba királyfi büszkén, néma haraggal távozott. Írnák maradt, de csak azért, hogy szemrehányásokkal illesse Dengezichet. Alkalom erre nyomban kínálkozik. Dengezichet ugyanis bántja lelkiismerete s a főpap szavainak hatása alatt ki akarja engesztelni öccsét, karonfogja s félrevonja egy kis beszélőfalóhoz. A Csaba királyfi távozása miatt aggódókat megnyugtatta kissé a másik két testvér látszólagos közeledése.

Mi már tudjuk, mi volt a mondanivalójuk. A hunok ellenben türelmetlenül várják őket s — hogy nem jönnek vissza — keresésükre mennek.

Csak másnap találták meg Dengezich összezúzott testét a völgyfenéken. Írnák pedig nem volt sehol. Azt mondják a szádélőiek, hogy szóváltás közben írnák letaszította volna Dengezichet a szédületes mélységbe. Maga pedig elbujdosott s ma is lélek nélkül járja a világot, így jövendölte az öreg Táltos is.

Újra levágták hajukat a hunok, felhasogatott arccal ültek halotti tort kedves halottuk fölött. Ragyogó fegyverzettel sok kincsel temették el a völgyben az örökké mesélő Szár-patak partján. Vele temették Attila híres tántoslovát. A köbevésett sírra hatalmas sziklatömböt gördítettek, félve a sírrablóktól. Vitézei pedig követték a főpap tanácsát: letelepülnek a Mészköhegység termékeny, sík völgyeiben s békességben élnek a szomszédos népekkel.

Sok-sok év után egy napon csodára ébredtek a Szár-patak mentén: nem volt víz a patakban. A hegynyílás bezárult.

A hegyipásztorok mesélték később, hogy azon a bizonyos éjszakán valóságos hadsereg lopózott be a szádelői völgybe. A hún királyfi kincséért jöhettek. Esküdöztek a pásztorok, hogy lovak nyerítését, csákányok szorgalmas kopácsolását hallották. Virradatra aztán mindent elnyelt a hegynyílás.

Csak az ellenség elől menekülő szent László király mögött nyílt meg újra, de bizony addig sok száz esztendő telt el, feledésbe ment a hely, hová Dengezich királyfit temették. Egy sziklatömböt azonban Dengezich-kövének hív most is a szádelői nép.

A kincskeresők fajtája se veszett ki még a vidékről.

A trencsényi kút.

A nyugtalan Vág folyó igézetesen szép völgyében természetadta sziklabástyákon áll ma is a hatalmas gránitkockákból épített Trencsény vára. Elsőrendű erősség volt valamikor — Mátyás király idejében: északnyugati végvára Mátyás hatalmas birodalmának. Széles falai, magasba nyúló tornyai büszkén dacoltak az ellenséggel. Az enyészet irigy karmai is elkoptak lassan rajta. A Vág termékeny két partja bőven szolgáltatta az eleséget, alig fért be a vár földalatti tárházaiba. Ellenség — ha körüljárta — próbálkozás nélkül ment tovább; ha ugyan meg nem tudta, hogy gyöngéje is van a várnak: nincs vize. Amin pedig a vár ura — Mátyás embere — a kemény Zápolya István se tudott segíteni. Így aztán megtörtént néha, hogy Frigyes német császár megszemjartzatta a vitéz Zápolyát. Ilyenkor a vár népe sokszor csaknem ihatatlan és egészségtelen vízvermekre volt utalva.

Nem is volt egyéb gondja Zápolyának, minthogy helyről helyre kísérletezett a kútásatással. Geológusokkal tanácskozott folyton, hívatta magához a leghíresebb mestereket, leásatott a földbe hihetetlen mélységben, feladta tervét meg újra elővette, dacára annak, hogy sajnálta a hiábavaló munkába ölt tömérdek pénzt. De még jobban alattvalói kínos fáradozását. Szinte megkönnyebbülés volt számára egy váratlan üzenet a királytól, hogy fegyvereseivel nyomban Budán teremjen, mert egy kis hasznát akarja venni a vitézségének Moldvában.

Ez a hadjárat azonban csak rövid időre vette el a Zápolya gondját. Egy félév múlva nagy zsákmánnyal, sok hadifogollyal, de kedvetlenül tért meg a trencsényi várba. Megint csak erőt vett rajta a régi baja, hogy nem tudott vizet fakasztani a kősziklából.

Feladott már minden reményt, s nagy egyhangúságban teltek napjai, mikor váratlanul hírül hozták, hogy gazdag török kereskedők óhajtanak beszélni vele s kérnek bebocsátást fontos ügyben hozzá.

Rokonszenves külsejű, nemes magatartású ifjú volt a vezetőjük. Lelkes szavakkal tolmácsolta szándékukat: a Zápolyánál lévő török foglyokért — rabszolgákért és rabszolganőkért jöttek, — bírják Mátyás király engedélyét, illendőképen megfizetnek minden főért s remélik a győzedelmes hadvezér jóindulatát szerencsétlen hitfeleikkel szemben.

Semmi kifogása se volt Zápolyának a jó váltságdíj ellen; a kedves megjelenésű török ifjú pedig egyenesen tetszett neki. Elébe rendelte a vár foglyait, hogy belátása szerint válogasson köztük. Még a váltságdíjat is a belátására bízta. Csodálkozott mégis az ifjú elégedetlen kérdésén:

— Ennyi lenne az egész?

— Nem sokkal több, — felelte Zápolya, — mindössze

is néhányról tudok még, akiket elajándékoztam. Ezekkel azonban nem rendelkezem többé.

— Pedig hát én azokért jöttem — sietett megjegyezni az ifjú.

— Akkor pedig hiába jöttél, — bosszankodott Zápolya. — Ami pedig eljárásodat illeti, kezd nem tetszeni nekem. Önzetlennek tűnt fel előttem szándékotok eleinte; most már önzést látok benne. Akármint legyen is a dolog, az az egy bizonyos, hogy nem jársz egyenes úton, ifjú. Arra azonban figyelmeztetlek, hogy — ha kereskedőnek tartasz engem és túl akarsz járni az eszemben — korábbi és rosszabb vége lesz tárgyalásunknak, mintsem gondolod.

Ezekből aztán megértette az ifjú, hogy kivel áll szemben, rátért a becsületes útra. megvallotta őszintén, hogy nem kereskedő, hanem Iszmail bég a becsületes neve s jegyesét — Fatimét — a szultán egyik főemberének a leányát akarja, aki mint rabszolganő teljesít szolgálato-
kat Zápolya felesége mellett. Most már térden kérte a bocsánatot, s ígérte kelet minden kincsét szépséges menyasszonyáért.

Zápolya továbbra is csak békületlen méregette sötét tekintetével az esdeklő fiatal bejt s így szólt:

— Nem érdem előttem a kincsed — tartsd meg magadnak aranyaidat, pogány. Ellenben teremts nekem vizet a várba az engedetlen kősziklából, s viheted a menyasszonyodat a többi foglyokkal együtt!

És határozott kézmozdulattal elbocsátotta az egymásra bámuló törököket.

*

Három évig fűrták-faragták már a fogoly törökök a kemény hegyet. A szultánhoz is eljutott az eset híre. Ez azonban semmi kifogásolnivalót sem találhatott Zápolya kérlelhetetlenségén, mert az első munkanaptól kezdve jó dolga volt minden töröknek Trencsénben. Ellátta őket

a várúr minden kívánható jóval. Munkára nem kellett őket kényszeríteni. Lelkes kitartással dolgozott ott minden ember és a három esztendőből egy nap se telt el reményesség nélkül. Iszmai! bég előljárt a jó példával. És — ami lehetetlennek látszott — legyőzte azt a honvágy meg a szerelem: a negyedik esztendő kezdetén hetvenhat ölnyi mélységben bővizű forrásra akadtak a lankadatlan kezek.

Zápolya fejedelmi bőkezűséggel ajándékozta meg a hazatérő törököket. Fatmének királyi nászajándékot adott.

Mert Trencsén azzal a nappal bevehetetlenné lett.

A trencsényi vár mélységes mély kútját török kútnak vagy a szerelmesek kútjának nevezik mind a mai napig.

Somlyó vára.

A Magurahegység hármabérce olyan, mintha az ország címeréből a hármas halom lenne. Ez alatt porladozik a somlyói vár, mely a fellegvárból, az erődből és a tulajdonképeni várból állt.

A somlyói vár sohasem volt valami nagy erődítmény, hírét is onnan veszi, hogy a Báthory-ház somlyói ágának (s ebből támadtak a fejedelmek és a nagy lengyel király) predikátumául szolgált. A Báthoryak bölcsője a somlyói vár, melyet egykor Báthory László szerzett volt, a felesége — Pókay Anna útján.

A Magura hegységgel szemben fekvő „Púpos” oldalában ma is mutogatják a szilágysomlyói lakosok azt a kis barlangot, ahol az őskorban egy sárkánykígyó lakott, melyet a Báthoryak őse ölt meg. Innen is van a címerükben a három sárkányfog. Természetesen mese az egész. S hogy több legyen egygel a csodadolog, ott van a Magura völgyében a „Pokoltó” is: egy kis ta-

vacska, melynek a néphit szerint nincs fenéke. Aki abba beleesik, csak a pokolban áll meg. Ez a legbiztosabb útja a pokolba való jutásnak.

A vár a Báthoryak idejében élte a fénykorát; ezek szívesen tartózkodtak itt s egyre építgették, szépítgették. Maga a lengyel király és testvérei itt születtek és a somlyói ág utolsó gazdag örökösőjét, Báthory Zsófiát is itt kérték ki II. Rákóczi György erdélyi fejedelem részére. Történeti eseményeket azonban Somlyó nem igen élt meg, mert a félreeső helyen, nemcsak hogy a hadak útjába nem esett, de egy csomó vár: a nagyváradi, székelyhídi, ecsedi, erdődi és szatmári erődök valóságos védgyűrűvel vették körül.

Egyetlenegyszer közelítette meg az ozmán uralom fénykorában egy jókora török csapat, miről ijedten értesítő az örhegyen állandóan tartózkodó őrszem a vár Somogyi nevezetű parancsnokát.

Somogyi uram maga is meghökkent, alig volt néhány szál ember őrsége: itt bizony a védelem lehetetlenség.

— De hát mit csináljunk? Fölvonassuk a csigahidat? — kérdek az udvari cselédek.

— Hasztalan. Az csak gyerekjáték! — felelt a várparancsnok s kétségbeesetten tördelte a kezeit.

— Mennyi lehet az ellenség? — kérdé most Koczka Gábor nevű dobos.

— Lehetnek vagy négyszázan — világosítá fel az őrszem.

— No akkor szüret, — kiáltott fel a dobos, — elkergetem én azokat egymagam.

A többiek nagy szemeket meresztettek Koczka Gáborra, hogy talán megbolondult.

De Koczka jól tudta, mit beszél. Fogta a dobot s elballagott vele a völgybe, ahol elkezdte teljes erejéből verni.

A dobszó ezerszeresen visszhangzott a Magura völ-

gyében. Azt vélték a hegyek mögül közelgő törökök, hogy óriási táborba találnak belebotlani, ahol több a dobos is, mint náluk a harcoló s olyan szépen visszafordultak, mintha Koczka Gábor uram diktálta volna nekik. Még tán ma is szaladnak, ha valahol meg nem álltak.

A Báthoryak kihaltával a vár is nagy hanyatlásnak indult. I. Apaffy Mihály idejében már inkább hadiraktárral szolgált s az egyik részében halálra ítélt közönséges gonosztevők, gyilkosok, gyújtogatok tartattak fogva. Olyan hely volt, mint most Illava. Még a gazembereknek is csak a söpredékét, a legalját zárták Somlyóra.

Ezen időben a krónikák szerint Tapolcsányi Ferenc uram volt ott a várnagy. Egy éjjel azzal költötték fel ökegyelmét, hogy megérkezett Gyulafehérvárról a hóhér.

Legott felkelt és felöltözködött.

— Mi baj? — kérde a bakótól.

— Alkalmasint munka lesz, mert parancsot kaptam idejönni.

— Az lehetetlen. Rab ugyan van vagy huszonkilenc, de még egyik ellen sincs ítélet.

— Hm, azt én nem tudhatom. Az én parancsom a fejedelemtől jön.

Erre aztán, nagy tűnődések és fejtörések mellett, megint levetkőzött Tapolcsányi Ferenc uram és elaludt. De csakhamar megint felrázták:

— Egy szekér van itt a fejedelem önagyságától és egy staféta-

— A fejedelemtől — hebegé, aztán észretérve. — Mit parancsol ő nagysága?

— Keljen fel kegyelmed azonnal és jöjjen ki az udvarra, ahol a szekér van, — monda a fejedelmi megbízott suttogva. — Ott megtudja a többit.

Egy nehéz láda volt a szekéren, abban, mikor felbontták, tíz rendbeli aranytól, ezüsttől csillogó főúri öltö-

zet. A kihímzett csipkés ingtől kezdve egész a kócsagos. bogláros kalpagokig, csalmáig. Fölséges szattyán csizmák, aranyos sarkantyúkkal, bíboros dolmányok, drágaköves gombokkal.

— Kié ez a nagyszerű ajándék? — kérde a várnagy elcsodálkozva.

— Ebbe beleöltöztet kegyelmed tíz rabot.

— Rabot? — hüledezék ez. — Hiszen soh'se volt ezen egy becsületes ruhadarab. Mind ágrólszakadt tolvajok és gyilkosok. Ne tréfáljon velem kegyelmed.

A fejedelmi megbízott megmutatta Apaffy parancsát. hogy a várnagy mindenben engedelmeskedni tartozik a kiküldött parancsainak s titokban tartani mindeneket, fejvesztés terhe alatt.

Mit volt mit tenni, mint nyomban felöltöztetni a rabokat a ragyogó köntösökbe. Azok ugyancsak csodálkoztak. Szuricska János, a megrögzött híres nagyenyedi tolvaj, mindjárt le is szaggatta a saját dolmányáról az aranygombokat és elrejtette egy a börtön falába vajt lyukba. Annaira vérében volt a lopás, hogy önmagát is meglopta.

Nagy ujjongás támadt közöttük, mikor ilyen díszben látták egymást.

— Mi lehet ez atyafiam? — tanakodának egymásközt. — Talán megbolondult a fejedelem.

— Hátha megesett rajtunk a szive? Látta, hogy szegény embereknek nem vagyunk alkalmasok és most megtesz bennünket főuraknak.

Eltalálták félig. Ott künn a hóhér ezalatt kopácsolta a vérpadot a legényeivel. Mire megvirradott, már készen volt. De jó is, hogy sietett, mert alighogy elvégzé, ismét dörömböztek a várkapun.

— Hej, ki van odakünn?

— Nem kisebb perszona, hékás, — felelte egy hang

kívülről, — mint maga Teleky Mihály uram és a török császár biztosa.

Persze, hogy rögtön nyílt a kapu s hajadon fővel fogadta az őrség Teleky uramat, az Apaffy hatalmas miniszterét.

Néhány kocsin jöttek. Naláczy uram és a török császár biztosa, egy pocakos Tahir nevű csausz. A másik kocsin Pataki uram ült, az országos ítélő mester és Krista Mihály, a kancellista; egy pár udvari drabant ült a harmadik kocsiban.

Teleky Mihály legott félrehívatta a várnagyot.

— Fel vannak a rabok öltöztetve? — suttogta.

— Igen.

— Helyesen van- Ki fogunk belőlük végeztetni néhányat, érti-e kend? Az ítélő mester olvasni fogja a neveket, aztán ha egy-egy nevet kikiált, kegyelmednek helyén legyen az esze. ne törődjék semmivel, csak hozza a rabok közül azt, amelyik a keze ügyébe esik. Érti-e?

— Megértettem.

— No, hát lássunk hozzá.

A vérpad már készen volt; a hóhér is a bárdjával. Teleky Mihály uram két széket hozatott a maga és a csausz számára. A többiek hadd nézzék a kivégeztetést állva.

Az ítélő mester elkiáltá az első nevet:

— Ránffy Gábor.

Erre aztán elővezették Valics Juont, aki az apját gyilkolta meg s akin csak úgy tündökölt a sok boglár és csak úgy zörgött a rengeteg arany csatt.

A hóhér suhintott egyet és leesett a Juon feje.

A csausz pedig felírta a noteskönyvébe ékes török betűkkel: Bánffy Gábor.

Az ítélő mester új nevet kiáltott ki:

— Béli István.

Nem sokára a Béli István feje is legördült. (Tulaj-

donkép Pató Marcinak hitták a kivégzettet; a mordály-
égetők bandájából való volt.)

A csausz meglegedetten mosolygott. Hát még mikor
aztán sorba jöttek Erdély legfényesebb nevei: Kemé-
nyek, Zeykok, Bethlenek.

Midőn végre a tizedik vére is szétfreccsent, a felbuk-
kanó nap sugarainál Teleky Mihály felkelt ünnepélyesen
és megszorongatta a csausz kezeit:

— Most immáron eleget tettünk a felséges szultán
parancsának-

Mire a csausz kötekedve jegyzé meg:

— A felséges szultán mintegy tíz főúr kivégeztetését
követelte példaadás végett az iránta tanúsított engedet-
lenségért és a „mintegy” alatt tizenegyet is kívánhat az
ember.

— Igen, de kilencet is.

— Jól van, jól; de én a tizenegyhez ragaszkodom.

— Hm, hm, akkor én meg a kilenchez.

— Fellebbezzük a dolgot a nagyvezírhez — monda a
csausz — ha ő kerek számban tíznek mondja a „mintegy
tízet”, én nem bánom, még azt sem bánom, ha kilencnek
mondja.

— Jól van! fellebbezzünk, — szólott Teleky Mihály,
— de akkor támassza fel nekem előbb csausz uram a
tizedik lefejezett urat. Ahol van ni a törzse... és ímhol
a feje ...

Erre aztán elnevette magát a csausz és aláírta a pro-
tokolumot, hogy az ő jelenlétében lőn eleget téve a fel-
séges szultán kívánságának.

Ilyen bolond dolgok is történtek valamikor, azokban
az időkben, amiket mi sóhajtozva nevezünk „régí jó vi-
lágnek”.

Kékkő vára.

A kékkői vár két órányira Balassagyarmattól meredek szikla ormon fekszik. Nem játszott nagy szerepet a történelemben. Felvonó hídja előtt ritkán álltak ostromló hadak, faltörökösök és ágyuk. Még a török, majd a kuruc-világ is nagyobb, említésreméltó kalandok nélkül suhant el a szép kürtösi völgy felett, mely a vár lábainál terül el árnyas erdőcskével, hímes rétjeivel, kanyargó patakjával. Míg fent a sziklaorom szelíd gesztenyeerdőben folytatódik.

Csupán egyetlen olyan esemény fűződik a várhoz, amit a krónikáirónak nem szabad homályban hagyni, ami a dicső vitéz Balassa Imrével történt.

Valamiért megharagudott egyszer a feleségére; összefeleseltek, méregbe jött, állati dühben átfogta a szép Palásthy Krisztina derekát, de nem ölelésre, hanem föl-emelte és a nyitott ablakon át lehajította a rémítő mélységbe. Az asszony természetesen szörnyet halt.

No ezt idáig megcselekedte egyszer, ha jól emlékszem, Csicsó-vár ura is, hanem ami ezután következik, az már egészen új és eredeti eljárás.

A király meghallotta a szegény Palásthy Krisztina rossz végét, nagyon fölháborodék emiatt, s titkos megbízásban küldte egy wallon csapatot Schramm Mátyás kapitány vezénylete alatt, hogy vizsgálják meg a szállongó hírek mibenlétét és ha csakugyan úgy bánt volna feleségével a hatalmas várúr, fogják el és szállítsák Bécsbe.

Egy májusi estén érkezek meg a wallon csapat Kékkő alá.

A semmit nem gyanító Balassa lebocsátotta előttük a hidat, illő vendégszeretettel.

Lent a legénységet vendégelte meg, fent pedig a kapitánynak csapott pompás vacsorát.

Hanem hovatovább mindjobban gyanakodni kezdett a gazda. A várnagya megsúgta neki, hogy a berúgott katonák egyben-másban elszólták magukat; maga a kapitány is gyanúsán viselkedett, s megérlelé Balassában a hitet, hogy ezek rosszban járnak.

S mikor vacsora után Schramm kérdezősködni kezdett a gazdától a vár úrnője felől, akkor már bizonyos lett-

— Nincs feleségem, — monda Balassa.

— Hogyan?— kiáltott ez fel, mintha csodálkoznék, — én mindig azt hallottam, hogy kegyelmed nős ember.

— Meghalt a feleségem.

— Meghalt? Áh mi baja volt szegénykének? — ravaszkodék a kapitány.

— Az a baja volt, hogy leesett az ablakon száz ölnyi mélységbe.

Schramm uram összecsapta a kezeit hüledezve.

— Lehetetlen az! És hogy történt az a szerencsétlenség?

— Elmondom kegyelmednek a legnagyobb őszinteséggel. Éppen így vacsora után voltunk, ahogy most; az ablak ki volt nyitva, épúgy, mint most... valami családi ügyet magyaráztam a feleségemnek, úgy, ahogy ezt most kegyelmednek. Az asszonynak rossz nyelve volt, belekotyogott, valami szúrós szót mondott; én is egyet; erre meg ő mondott vagy hármat, dühbe jöttem, hozzálépek így és azt mondom neki „meghalsz”, átfogom a derekát, úgy, ahogy most kegyelmedét, fölemelem, úgy ni s azzal zsupszt... egy erős lökéssel kidobom az ablakon . . . úgy, ahogy most téged, te gazember.

De ezt az utolsó szót már nem hallotta a wallon kapitány, mert már akkor menthetlenül szállt alá a mélységbe. Még a meglepetésre sem volt elég ideje. Bezzeg majd csodálkozhatnak a másvilágon.

Így menekedett meg a pallostól Balassa Imre; hanem nyergelt is rögtön, s még az éj sötétjében elhagyta a várát, hogy minél előbb künn legyen Lengyelországban.

A király elképedt, mikor meghallotta az újabb csinyt, s mindjárt kimondotta a fej- és vagyonesztést.

Hanem hát a feje jó helyen volt Balassának; csak a Javait szedte el a fiskus.

Tizenöt esztendeig bujdosott, míg végre kegyelmet kapott, hogy visszatérhet és elfoglalhatja a javait.

Megőszülve, megtörve indult vissza a bujdosó Balassa, áldotta az Istent, hogy megláthatja még a hazát.

Lóháton jött Lengyelország felől. Nem olyan sebesen már, mint ahogy kifutott; pedig most jobban sietett, de öreg ember alatt már nem úgy megy a ló.

Egy heti lovaglás után végre egy reggelen megpillantotta a kékkői vár ormát.

Szive nagyot dobbant az örömtől. Nagyobbat, mint kellett volna. A viszontlátás édes érzelmei megártottak neki. Az a bizonyos ablak, nem nagyobb innen messziről mint egy szem, ránézett és megölte. Szélhűdéstől érve holtan hanyatlott le lováról.

Most aztán nagy pör keletkezett a kincstár és a Balassa-família közt.

A kincstár azt állította, hogy a száműzetésben halt meg Balassa Imre, mielőtt még elfoglalta volna birtokait — tehát azok most is a kincstárt illetik.

Ellenben a Balassák azt állították, hogy az a föld, amelyen lováról lerogyott, már az ő birtoka volt — tehát már otthon halt meg.

E körül folyt a kötekedés vagy harminc esztendeig. Tanukat állítottak pro és contra, replikáztak, duplikáztak, míg végre a Balassák nyervén meg a port, véget ért az akkori fiskálisok nagy szomorúságára.

Bosnyák Zsófia

A Vág folyó mentén van Sztrencsén vára, amelynek ura vagy harmadfél századdal ezelőtt Vesselényi Ferenc volt. Ennek neje volt Bosnyák Zsófia, a füleki várkapitánynak — Bosnyák Tamásnak — a leánya. Amilyen vad, szilaj és hevesvérű ember volt Vesselényi, ép oly gyöngéd, jámbor és istenfélő volt a felesége — Zsófia, akit már életében is oly rajongással és szeretettel tisztelt a nép, akár egy szentet. Ahány templom a vidéken volt, mindnyájának ő ajándékozta a misétnondóruhát, ő hímezte művészi kézzel az oltárterítőt. Abban telt legnagyobb gyönyörűsége, ha felkereshette a szegénység és nyomor tanyáit, s a betegek és sínylődők fekvőhelyeit, — ha adhatott a maga bőségéből a szűkölködőknek s a lelke gazdagságából azoknak, akik vigasztalásra szorultak-

Egyszer roppant csapás érte Sztrencsén vidékét: rémséges módon pusztított a döghalál. Úton-útfélen heverték a haldoklók és a holtak. De még nagyobb volt az a rombolás, melyet a véstől való félelem az élők lelkében okozott. Szomszéd nem törődött többé a szomszéddal. Megszűnt a rokonság, vízzé vált az atyafivér. A vonagló apát elhagyták saját felnőtt magzatai, s a tulajdon édes gyermekétől rémulten futott az anya, ha észrevette, hogy szederjes az ajka.

Sztrencsén vár ura pedig, amint látta, hogy rakásra halnak jobbágysai, csak úgy dúlt-fült tehetetlen haragjában és zúgolódni kezdett az Isten ellen. „Hát már az egész mezőt temetővé akarod változtatni, haragvó Isten!? — ilyen vétkes beszédre nyitá meg ajkait. — Alig marad már jobbágyom, aki harcoljon, szántson, vessen és arasson. Ma is óriás termetű hét egy-testvér hullott el rövid egy pár óra alatt. Hadd maradjanak ott a mezőn

temetetlen, a farkasok és hollók étkéül. Gondoskodjék a temetésükről az, aki rakásra ölte őket!”

Szívébe nyilallott a jámbor Zsófiának, amint férje ez istentelen beszédét hallá. „Ne kísértsd az Istent, kedves uram, — így szólt, — hanem kérd inkább velem együtt, hogy könyörüljön a veszendő népen és vegye le róla sújtoló jobbját. Annak a szerencsétlen hét testvérnek adj nyugalmas sírt az anyaföld ölében; add a pornak vissza, ami porból való!”

— Hallgass el asszony! — förmedt a feleségére Ves-selényi. — A te gyáva beszéded még jobban dühbe hoz. Hát még térden adjak hálát annak, aki írtja, pusztítja a gyámoltalan népet? Még porbahullva köszönjem meg neki, hogy alkalmat ád az özvegyekről és árvákról gondoskodnom? A kutya szokta nyalni azt a kezét, amely őt csak az imént ütötte-verte. Még egyszer mondom: az a hét testvér ott marad a mezőn! Temessék el akár az erdő fenevadjai, de ember ne nyúljon hozzájuk, mert fejével lakol érte!

De alig borult az éj Sztrencsén vidékére, a kegyes Zsófia elhagyta egyedül a várat s egyenesen a mezőnek tartott, hol a testvérek tetemei heverték. A különben félénk nőnek bátorságot adott az Isten; nem ijesztette őt most sem az éj magánya és sötétsége, sem a holtaképe, sem pedig az a félelem, hogy a vész áldozatait érintvén, ráragad az öldöklő nyavalya. És az erőtlen, gyöngé nőnek erőt adott az Isten; a nehéz ásóval, kapával órákig törte a kemény rögöt és egy pillanatra pihenést nem engedett magának, míg el nem készült az öblös sír. Ebbe egymásután befektette a testvéreket, folyton imádságot rebegve lelki üdvükért. Aztán annak rendje és módja szerint behantolta a sírdombot és nyugodt lélekkel tért vissza a várba.

Már korán, hajnalhasadtával, jött jelenteni egy szolga,

akit Vesselényi örnek a mezőre rendelt, hogy a testvérek el vannak temetve.

— Ki ásta el a holtakat? — kiáltott bösz haraggal Vesselényi — hozzátok elő íziben, aki tilalmamat vakmerően áthágta!

— Sohse kell azt idehozni uram, — szólt a szolgál, — itt van közeledben. Saját hitvesed volt a sírásó.

— Parancsolom, hogy a sírt dúljátok fel fenékgig s a holtakat hányjátok szét! — kiáltott féktelen haragjában Vesselényi.

Hiába volt a jámbor Zsófia minden rimánkodása, minden könnyhullatása: a kemény úr nem engedett, s a cselédek úgy tettek, ahogy a gazdájuk megparancsolta.

Mikor beesteledett, Vesselényi maga ment ki a mezőre és lesben állott a holttetemekhez közel, hogy majd, ha a felesége megint eltalálna jönni, ő maga akadályozza meg a testvérek eltemetését. Ott virrasztott egész éjszaka, de egy árva lelket nem látott, egy szusszanást nem hallott. S midőn virradatkor előbújt leshelyéből és oda ment, ahol a holtak heverték, elképedt ámulatában, mert a testvérek megint el voltak temetve, s a sír felhantolva, — egészen úgy, mint tegnap hajnalban. Pedig most is a kegyes Zsófia tette sírba a holtakat. Látták is a cselédek, amint ment s amint visszajött. Csak Vesselényi nem látta. De ennek szigorú parancsára a szolgák megint kihányták a testvéreket a sírból.

Harmadnap este Vesselényi otthon akarta a feleséget meglesni: elhagyja-e csakugyan a várat. Mert akár-hogy bizonyították a cselédek, nem akarta elhinni, hogy Zsófia künn járt volna az elmúlt éjszaka a mezőn. És csodák csodája! Tegnap éjjel nem vette őt észre, pedig órák hosszat előtte dolgozott a mezőn; ma meg ott látta szenderegni hófehér párnáin; pedig Zsófia az esti ájtosság után le sem feküdt, hanem a feszület előtt lévő számolyból keresztet faragott, miközben a kezét is

megsebesítette; amint ez elkészült, ment ki a holtakhoz, eltemette őket, immár harmadízben, s a sír fejéhez odaállította a keresztet, amely piros vérével volt festve.

Reggelre kelve lőn a cseléd és jelenti urának, hogy Zsófia az éjszaka megint künnjárt, eltemette a testvéreket, és megint ép a sír.

— Kivágatom a nyelved, alávaló hazug cseléd, — kiált az úr és dühével alig bír. — Saját szemeimmel látam őt ágyában aludni.

— Én nem mondhatok mást nagy uram, — így felelt a szolga, — csak azt, hogy úgy láttam az éjjel a hitvesedet, mint ahogy most látlak téged. Mielőtt a mezőre kiment, a zsámolyból keresztet faragott s a kezén mély sebet ejtett. Eredj uram, nézd meg, s ha igazat nem mondok, tégy velem, amit akarsz!

De Sztrencsén ura a kegyes Zsófia kezén a sérülésnek még csak a legcsekélyebb nyomát sem találta. Ezért parancsot adott, hogy az árulkodó szolgának tüstént a fejét vegyék, a testvéreket pedig szedjék ki újfent a sírból és égezzék el.

Nemsokára azonban jött vissza a poroszló s így szólt:

— Uram, a gonosz szolgán nem lehetett az Ítéletet végrehajtani, mert alighogy innen eltávozott, előfogta a nyavalya és már egy óra múlva kiszakadt a lelke. A hét testvérnek a síriát pedig emberi kéz nem képes földülni. Oly kemény lett a síron a hant, akár az acél s a csákány, ha belevágják, darabokra törik, mintha üveg-bő! volna.

Most vette csak észre Sztrencsén kemény ura, hogy itt az Istennek csodás hatalma működik. Félni is kezdett, hogy a szolga után, aki neki gonoszságában segédkezett, immár őreá kerül a sor. Jámbor hitveséhez sietett és őszinte bűnbánattal kért tőle bocsánatot, hogy neki annyi lelkifájdalmat okozott. Igazán sajnálta, hogy heves vérén megint nem tudott uralkodni.

Gyöngéd szeretettel borult most Zsófia férje nyakába s így szólt:

— Nem éreztem én egy perczig sem haragot ellened, édes férjem; hanem őszintén szántalak, hogy erőt vett rajtad egy gonosz szenvedély. Ne énnekem valld be bűnödöt és ne éntőlem kérj bocsánatot, hanem az egy élő Istentől, akinek én könyörögtem mindennap, hogy ne szálljon veled pörbe azért, amit elvakultságodban cselekedtél.

Erre fogta férje kezét, elvezette ágyasházába a feszülethez, ott vele együtt térdreborult. Vesselényi töredelmes lélekkel bánta meg bűnét és kért bocsánatot teremtőjétől.

Azon naptól fogva pedig, hogy a hét testvér háborítatlan nyugodott a sírban, megszűnt a döghalál Sztrencsén vidékén.

Néhány évvel azután meghalt az istenfélő Zsófia s eltemették őt egy kápolnában, mely a Vág folyó kies völgyében, egy meredek sziklacsúcson állott. Abban a kápolnában tartotta őt esztendővel azelőtt esküvőjét Vesselényi Ferencsel, s aki a hét testvér holttestemét jámbor lélekkel háromszor is a sír ölébe helyezte, annak holttestével csodát művelt az Isten. Hónapok, évek multak, s az istenes hölgy enyészetlen, s oly szépen feküdt koporsójában, mint temetése napján. Arcán, mint mikor élt, az a megnyerő szelídség; ajkán a jóság mosolya.

Azóta harmadfél-század múlt el. Számtalan nemzedék szállott a sírba. Rombadólt Sztrencsén büszke vára és összeomlott a kápolna, de Bosnyák Zsófia holtteste máiglan győzedelmeskedik időn és enyészeten. Még ma is romlatlanul pihen Teplicska templomában, ahová őt később a jámbor kegyelet helyezte, és áldott emléke ajakról ajakra, nemzedékről nemzedékre száll.

Csejte-vár és asszonya.

A nyitramenti várak mindenikét áztatta vér: küzdő daliák kiomlott vére, de egyet se több vér, mint a csejteit.

S egyik sem olyan égreakiáltó. Mert ez leányvér volt. (Hetedfélszáz leánynak a vére — egy akkori elég hiteles jegyzék szerint.)

Ezerhatszáztízben éppen törvényt ül vala Pozsonyban a palatínus Thurzó György, mikor jelenti az ajtónálló huszárja, hogy egy lutheránus pap szeretne vele beszélni.

— Mi a neve?

— Ponikán János.

— Ebből semmit sem tudok. Hová való?

— A csejtei pap.

— Be kell ereszteni, — monda a nádor s mosolyogva fordult a környezetéhez, — hátha szerelmes üzenethozó lesz a jámbor lelkész a szép csejtei asszonytól.

Akkoriban gróf Nádasdy Ferenc főlovászmester és híres hős feleségét — Báthory Erzsébetet — hittak „csejtei szépasszony”-nak.

Belépett a lelkész.

— Mi újság, atyám, azon a vidéken? — kérdi a nyájas modorú nádorispán, aki kivált alsórendűekkel igen egyszerű és familiáris tudott lenni.

— Nagy baj van ott, kegyelmes uram, — kezdé Ponikán János, — éppen panaszt tenni jöttem.

— No, no, — vágott közbe Thurzó féltréfásan, — mi a baj? Bizonyosan a stóla körül lesz valami hiba.

— Eltalálta kegyelmes uram, — szólt rendíthetetlen nyugalommal a lelkész, — az én vidékemen nem lesz többé se házasság, se keresztelő.

— Hogy-hogy? — kiáltott fel a nádor csodálkozva.

— Báthory Erzsébet kiirtotta leányainkat, kegyelmes

uram. Minden rózsát leszakított, hogy rózsavízben mosakodjék.

— Világosabban beszéljen.

— Vért használ mosdásra, fürdésre s eddigelé száz leányt öletett meg iszonyú kínzással. Irtoztató az, kegyelmes úr.

A nádor hátratántorodott.

— Gondolja meg kegyelmed, mit beszél; gondolja meg kegyelmed, kit vádol.

— Öreg ember vagyok, ősz hajam van, kétszer gondolom meg, ha egyet mondok; tudom, hogy a fejemmel játszom, ha beszélek, de azt is tudom, hogy a lelkemet játszom el, ha hallgatok.

A nádor belenézett a tisztos aggastyán okos, őszinte szemeibe és így szólt:

— Hinnem kell kegyelmednek és mégis ... érthetetlen az egész. Beszéljen el körülményesen mindent, amit tud..

Erre aztán előadta a pap, hogy a szép Nádasdnyé dolga hogy kezdődött; arcul ütötte egyszer a kiszolgáló frájját oly erősen, hogy annak a vére kiserkedt és az ő arcára freccsent. Mikor letörülte, a tükörbe nézett és az idegen vércsepp alatt az ő arcbőre mintha virulóbbá. üdébbé vált volna egy lehelettel. Így támadt benne a szörnyeszme, leányok vérében mosdani, fürödni.

Hiú asszony volt, sokat mosdott, fürdött, tehát sok vérre volt szüksége. A leányokat összefogdosták és addig verték, míg a testük meghasadt: kezüket ollóval metélték, hátukat fodorsütő vassal égették.

Thurzó György nagyon felindult e vádra s rögtön útnak indult a megfelelő személyzettel Csejte várába.

— Olyan előkelő a bűnös, — monda, — hogy csak a nádor meri ott az igazságot megtalálni.

De meg is találta. Mikor a semmit nem gyanító Nádasdnyé várába egy délután betoppant, éppen akkor

is talált ott egy leányt agyonkínozva, két másikat megkínzás alatt.

— Hogy tetszik a vár kegyelmednek? — kérde a fonnyadó szépasszony a vendégeitől, amint azok a vár körülnézték. — Hát szobáim, kamaráim milyenek?

— Bizony elég szépek, — monda a legidősebb lovag, — szinte sajnálom a kegyelmes húgomasszonyomat, hogy ki kell innen költözködni.

— Nekem? Hová? — kérde Báthory Erzsébet gúnyosan.

— Igenis, kegyelmednek.

— Ugyan? Talán a kegyelmed kedvéért?

— Igenis, az én kedvemért.

— Hát kicsoda kegyelmed voltaképen?

— Én Thurzó György vagyok, a nádorispán.

— Úgy! — pattant fel Erzsébet és még mindig felbiggyesztett ajakkal viszonzá: — Szép dolog, hogy a saját várában rendelkeznek gróf Nádasdy Ferencnével. És vájjon hová szállásol kegyelmed, ha szabad kérde-nem, talán a földszintre, a cselédek közé?

— Nem, még lejjebb valamivel.

Báthory Erzsébet most sápadt el, megértette, hogy mi van lejjebb: a börtön.

— Kegyelmed foglyom, asszonyom!

Legott bezáratta a vár egyik börtönébe, amely legulul volt és megtartván a vizsgálatot, kitűnt az évek óta üzött leánygyilkolás, idegrázó borzalmaival. Erzsébet cinkosait is összefogatta és 1611 január 7-én kivégeztette Furkó Jánost, Jó Ilonát és Szentes Dórát, mint akik segítségére voltak a leányok kínzatásában és megöletésében.

A szépasszony sem került fel többé a földalatti börtönből, hanem inkább nemsokára még lejjebb jutott: a kriptába.

Ott múlt ki a börtönben, ijesztő vázzá soványodva.

Szörnyű dolgairól sok tarka-barka megrázó történetet és mesét írtak azóta.

Míg végre nemrégén akadt egy krónikás, aki ott most harmadfélszáz év múlva, figyelmeztette Thurzó György kegyelmes uramat, hogy talán nem is börtönbe kellett volna csukatni azt a szegény nyomorult asszonyt, hanem az — örültek házába.

A budetini falüreg.

A Vág és Kisuca folyók összefolyásában emelkedett ki a síkságból Budetin vára. Régmúlt időkben széles és mély vízárkok védte harmadik oldalát, úgy hogy a vár a maga egészében egy vízháromszögben állott. Ormótlan falait magasba nyúló büszke tornyok díszítették s védelmezték a Kisuca völgyét. A környező kopár havasokhoz enyhén simult a színekben változatos Kisuca völgye, s a Vággal veszekedő, lármás folyó fölött csendesen ülnek az ezer évek záporaitól világosra mosott ormok, elzárva nyugatra a kilátást. A szembeötlő ellentétek egy elbájoló vadon benyomását keltik. A vártornyok ősi lelke délfelé tekint, a nyolc órányi távolságban fehérlő Oroszlánkőre, mely körül három szakaszban kanyarodik Oroszlánkő vára — a környék egykor legmerészebb építménye. Sziklafehér a vár színe is, alig különböztethető meg a sziklacsúcstól, mely fellegvárként uralja a messzi tájat s tiszta időben Nagyszombatig fénylik.

A két várat egy fordulatokban gazdag rege kapcsolja össze.

Budetin az országszerte ismert Szunyogh nemzetség ősothona volt. Kincsben, hatalomban, vitézségben a vár egy ura sem szűkölködött. Ferdinánd király idejében a komor Gáspár osztogatta itt a keményszívű igaz-

ságot. Ritkán volt ugyan otthon, mert — mint Szendrő várának főkapitánya, s Nógrád vármegye főispánja — folytonosan igénybe volt véve a törökök elleni vállalkozásokban. Tekintélye azonban távollétében is vak engedelmességet parancsolt. Felesége — Bánfy Zsuzsanna szelíd megadással, érzékeny gyöngédséggel s titkolt aggodalommal éldegélt a hatalmas és erőszakos férfiú árnyékában. Nem sok örömet nyújtott volna neki az egyhangú élet barátságatlan férje oldalán, ha kárpótást nem talál egyetlen leánygyermekükben — az igézetesen bájos és szép Katalinban. Katalin volt a szánamegő Zsuzsanna asszony vigasza, féltve őrzött kincse, egyetlen igazi öröme. Két nemesen szenvedő lélek sohasem volt még jobban egymásra utalva; mert Katalin sem látott még, az életben más vágyat anyja vigasztalásánál. Míg aztán a gyönyörű teremtés messzeszálló híre oda nem csalta a barátságatlanság várába Forgács Ferencet — a mindenkitől kedvelt, s a leányos mamáktól álmódott fiatal grófot. Az alattomos szerencse különösen kedvezett az ifjúnak: a vár urát hadakozás tartotta távol otthonától. Katalin körül sem hagyta cserben a számítása: boldog örömmel látta nyílani szép reménye arcán az első szerelem bíborba szökő titkait, s nem bírván tovább hordani lelke mélyén forró szerelmét, nemes egyszerűséggel vallotta meg a kémlő anyának — amit az már úgyis sejtett — Katalin iránti határtalan lelkesedését.

Forgács vallomása újabb aggodalmat jelentett Zsuzsanna asszony számára, bármennyire el volt készülve rá. Most eszmélt csak arra, hogy felelnie kell leányáról szigorú férjének, aki nem igen fogja jó szemmel nézni a távolléte alatt történeteket, még ha Forgács gróf nemes szándékáról van is szó. Az ifjú pártfogolását mégis csak magára vállalta a félelmetes apa előtt.

Míg várakozásban teltek a napok Budetinben, Jaku-

sics István — Oroszlánkő várának ura — felkereste Szunyogh Gáspárt táborozás közben. Ez az élete delén túl járó agglegény keveset törődve a budetini várkisasszony érzelmeivel, egyenesen a vár urához folyamodott a leány kezéért. Szunyogh örült, hogy a Victória Istennőnek kedves Oroszlánkő urához szoros családi kötelék fűzheti, s két kézzel ígérte oda neki leányát.

Kedves meglepetésként tartogatta a jó kedvvel hazatérő Szunyogh a közeli leánynézés titkát a budetini hölgyek számára. Mint aki máról-holnapra megváltozott, kifogyhatatlan jóindulatot éreztetett mindenkivel szemben, így történt aztán, hogy Zsuzsanna asszony alkalmasnak találván a férje hangulatát, megelőzte őt, s előhozakodott Forgács gróf látogatásaival. A Katalin szive ügyére azonban alig került a sor, mert a durva férfi felháborodása elhallgattatta a félénk és engedékeny feleséget. Fenyegető szavakat dörgött: „Tudasd a leánynyal, hogy atyja Oroszlánkő urának ígérte, kötelessége az engedelmisség. Másnak, mint férjének adott szerelme végromlás lesz rá.”

Nemsokára megtörtént az eljegyzés is. Érzéktelen kőszívekkel ülték meg a páncélos hősök ezt az ünnepet. Nem indította meg az apát a kedves gyermek keserű könnyhullatása sem. Az ököljog vad harcosai nem látták meg a menyasszony halotthalványságát. Zsuzsanna asszony is csak megadással szemlélte szerencsétlen leánya vergődését. Megmentésére nem is gondolhatott.

Az esküvő napja se volt már messze, mikor Forgács Ferenc Katalin hú apródja által értesült szerelme sorsáról. Nyomban lóra kapott s az apród segítségével még aznap bejutott a budetini várba, hogy kötélhágcsón, s a folyón várakozó sajkán magával vigye élete boldogságát. A boldog viszontlátás perceit azonban váratlanul zavarta meg az apród jelentése, hogy a zsarnok várúr hazatérőben van Oroszlánkőről, a várkisasszony meg-

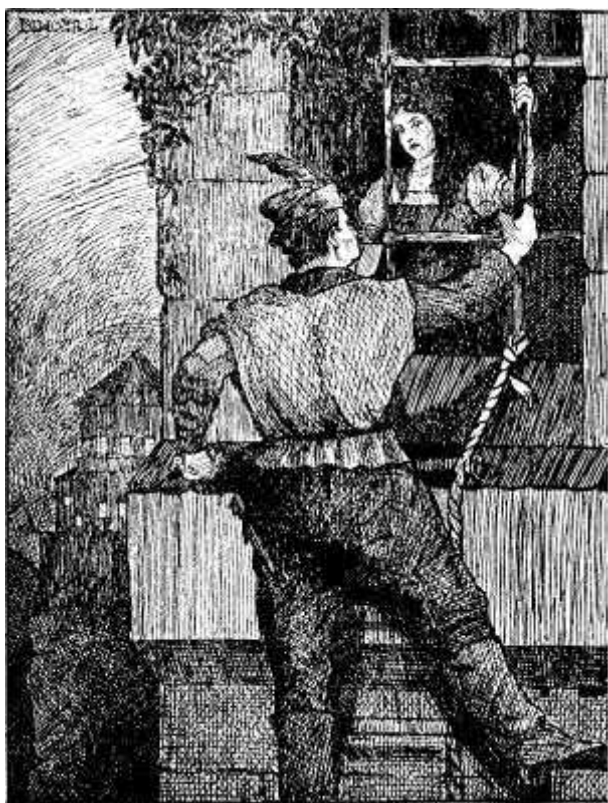
szöktetése lehetetlen és más. alkalomra halasztandó; Forgács lovag pedig igyekezzen elhagyni a várat, hogy úrnője miatta bajba ne kerüljön.

Aggódó, szerelmes szavakkal bírta rá Forgácsot Katalin a távozásra. Rendíthetetlen elhatározással ígérte Forgács, hogy míg él, az esküvőből nem lesz semmi. Majd észrevétlenül tűnt el a kötélhágcsón s a folyón. Katalin még sokáig lebegtette utána búcsúkendőjét, — de vesztére, mert apja lett rá figyelmes. Könyörtelen kegyetlenséggel vallatta ki a leányt, s minden képzeleti meghaladó sorsot szánt a szerencsétlennek: üreget vágatott a vastag várfalban, s elevenen befalaztatta Katalint.

Lóhalálában vitte az iszonyú hírt a hűséges apród Forgácsnak. Estére már ott termett a vár alatt lelkes embereivel a kétségbe esett ifjú s könnyű szerrel bejutott, mert kezére játszott a budetini várban lévő csekély őrség is. Alig vette észre magát a várúr, már lovagolt is kifelé, karján az elalélt Katalinnal. Még hallotta, a tehetetlenül dühöngő apa szidalmait.

Katalin rettentő esetének a híre Oroszlánkőre is eljutott. Jakusics azonnal elindult, hogy mátkája vétkét az apa tulajdon szájából hallja. Kétsége ugyan nem volt felőle, mégis megbotránkozott azon, hogy az agg szörnyeteg az ő tudomása nélkül követ el menyasszonyával ekkora istentelenséget. És — mert bonyodalomtól is tartott — alaposan felkészült az útra: magával vitte néhány száz kipróbált harcosát.

Félórányi utat se tett még meg, mikor^ az oblacovi szorosoknál lovascsapat tűnik föl előtte. Ügy vette ki, hogy a csoport közepén ügető vitéz erőtlen nőalakot tart átkarolva. Tudni kívánta, mi rejlik a dolog mögött, s már éppen kérdőre vonta az idegen lovasok egyikét, midőn közelebből mátkáját ismeri föl Forgács karjai-

ban. A harcosok megértették a helyzetet, hogy itt a két vezérnek van számadása egymással.

A két kard egyszerre repült ki a hüvelyből s egyforma ügyességgel forgott, míg a kocka a fáradt Forgács gróf vesztére fordult s Katalin Jakusics zsákmánya lett.

Alig hogy értesült Szunyogh az eseményekről, fenyegetőzve követelte leánya kiadását, s az ő dolgaiba való belenemavatkozást. Mivel azonban Jakusics a Katalin elbeszéléséből ennek ártatlanságát látta s a szíve is megindult a fiatalok szerelmén, melyet ezideig mindenki gondosan titkolt előtte, lovagemberhez méltó felháborodással kergette ki várából a lelketlen apát, s leányává fogadta a testileg-lelkileg halálra kínzott szerencsétlen hajadont. Mikor pedig fülébe jutott a hír, hogy az ifjú Forgács András nem halt bele halálos sebébe, legszebb kötelességét gondolta teljesíteni.: személyesen kereste fel egykori ellenfelét, s elvitte magával ápolónak Katalint.

Szunyoghot, aki fegyveresekkel indult az ifjú pár megbüntetésére, saját emberei tették el láb alól és nem akadt senki, aki ezért őket törvény elé vitte volna.

Az atyai lelketlenség rémes emléke — a falüreg, talán még mindig, látható a vár puszta részének egyik falában.

Zboró.

Közel a gácsok földjéhez, a kis Zboró városka déli oldalán emelkedő erdős hegy csúcsán porladozik Zboró vára.

Nevezik különben „Makovicza várnak” is régi iratok, a hagyomány szerint Makó nevű úr építette.

Veszedelmes birtok volt akkorában egy-egy vár: könnyen utána gurult az embernek a feje is.

Sokszor váltott urat ez a vár, míg az élelmes Serédy Gáspáré lett.

Serédy Gáspár sokat költekezett s nagy fényre emelte Zborót, úgy hogy messze híre volt; mesés dolgokat regeáltak a zborói vár pompájáról.

Ebben az időben ment oda látogatóba I. Rákóczi György a nejével, Lorántffy Zsuzsannával, ki vérrokonságot tartott a gyermektelen aggastyán Serédyvel.

Rákóczinak felette megtetszett a gyönyörű vár és a birtok, úgyhogy erőnek erejével meg akarta szerezni.

— Hogy adod nekem ezt a várat, bátya?

— Nem eladó, nagyságos uramöcsém-

— De ha én kérem. Bírni akarom azt. Mondj akármilyen összeget.

— Hát jól van, — monda Serédy nevetve. — Ha mához egy évig harmincezer aranyat kifizetsz, tied a vár s a birtok.

— Itt a kezem rá, — felelte mohón a fejedelem, — eb, aki megbánja.

— Ne siess, nagyságos uram, mert még nem végeztem. A harmincezer darab arany mind erdélyi legyen, mind ebben az évben veressék, s mind a te képedet viselje. Máskép, Isten úgy segítjen, nem adom.

Egyszóval lehetetlenséget kívánt Serédy. Harmincezer aranyat akkoriban tíz esztendő alatt sem igen verettek Erdélyben. Minden bőven volt ott, csak pénz nem.

Rákóczi elkedvetlenedve monda:

— Bolond vagy bátya, hanem azért mégis enyém lehet Zboró.

Az öreg csak nevetett rajta, s eldicsekedett vele sokáig vendégeinek, hogy mikép vágta ő ki magát az ő kegyelmes uraöccse előtt, midőn egy napon — még le sem telt egészen egy esztendő — nehéz társzekerek dőcögtek be a zborói híres udvarra s Naláczi uram

szállt le az egyikről, kit az erdélyi udvarból ösmert Serédy.

— Hol jár itt kegyelmed, — üdvözli Serédy nyájasan, — ahol a madár se jár?

— Pénzt hoztam kegyelmednek.

— Miféle pénzt?

— Hát a vár és uradalom vételárát, harmincezer darab idei aranyat.

— Csak tán nem? — kiáltá ijedten Serédy.

De bizony igaz volt. Egyenkint oldozták ki a zacskókat; az öreg úr egyenkint vizsgált meg egyre izgatottabban minden darab aranyat. Mind igazi volt s nem volt egy híjja sem. Az izgatottság annyira erőt vett a különben is beteges emberen, hogy mikor az utolsó darab is teljesen bevált az adott szó szerint, eszméletlenül hanyatlott hátra a székén, ott a nagy garmada arany előtt, s meghalt szívszélhűdésben, azt rebegetve elhaló szavakkal: „Isten veled, kedves váram!”

Rákóczit igen meghatotta a szomorú eset, melyet ő idézett elő s mintegy kiengesztelésül pompás emlékoszlopot állíttatott neki a vár közelében, mely még mai napig is fönáll.

Zrínyi Ilona özvegysége idejében a várat is elfoglalták a Rákócziaktól a császáriak és lerombolták, felgyújtották. Azóta aztán az enyészet vájkkal benne lassan, de biztosan őrlő fogaival.

II. Rákóczi Ferenc még bírta a makoviczai uradalmat és sokat időzött a zborói kastélyban, hol az udvaron a híres száz hársfa állt, melyet Rákóczi György oly nagyon szeretett, hogy a leveleit is így keltezte: „Dátum Zboroviae sub centum tiliis.”

A hársfák még ma is ott állnak két sorban hatalmas koronáikkal s rejtélyesen susognak egymás között. Ha értenők, hogy mit beszélnek.

Székelykő.

Sok várnak csak a neve van már meg s történetét a rege idomítja tetszése szerint.

Most a rege, hajdan a nóta. Egyforma szerepet játszottak a várak sorsában. Tudniillik: az a bizonyos nóta, mely a legszomorúbban szólt, mert a vagyonekobzást és a száműzetést jelentette. A lázadó engedetlen várurakat egyre nótáztatták a fejedelmek s a várak folyton cserélték uraikat. A vár volt a legingóbb vagyon.

Székelykőt, mely Torockó-Szent-György mellett fekszik, egy kevély ormon (alul a völgyben a kis Geszteg patak csörtet a Maros felé) a monda szerint az óriások építették. Az erdélyiek többnyire ezekkel az urakkal építették a váraikat-

Igazabban 1296 körül épült a vár Thoroczky Vencel alvajda által.

Mindig is a Thoroczky családé maradt, ami elég fel-tűnő Erdélyország zajos történeti múltjánál fogva.

Békés birtoklásról természetesen szó sincs. Sokszor és sokféle ellenség állott a Thoroczkyak ősi váránál.

Ott járt a tatár is, de az igaz, hogy el is ment onnét, mert az aranyosszéki székelyek összeszedvén magukat, megtámadták a vár környékét előzőnlő tatár-csordát, mely már napok óta szorongatta tüzes nyíllövéseivel a várurat és két székely legény vezérlete alatt az egyszerű földnép elverte onnan a kutyafejűeket.

Hálás volt a várúr a fõlszabadításért, s behívatta a két fiatal vezért, megköszönte szívességüket, megdi-cserzte vitézségüket, s azt monda:

— Menjetek, nézzetek szét a váramban, termeimben, kincses kamrámban, istállóimban és azt válasszátok juttalmul, ami a legjobban megtetszik.

Az egyik legény visszajött, miután előbb mindent meg-
nézett:

— Nekem a lányod tetszik a legjobban.

A másik legény is visszajött:

— Én a lányodat választom.

— Melyiket? — kérdi a várúr. — Klárit vagy Kata-
lint? — és bekiáltotta a leányait.

Klári valahol az udvaron járt, tehát Katalin jött be
előbb.

— Ez az! — kiáltá a két székely legény egyszerre.

A vajda mosolyogva szólt közbe:

— Ne okoskodjatok. Egy leány csak az egyiteké lehet.

Erre a két levante összenézett, mindenik értette, mit
akar a másik: hogy itt az egyik ember fölösleges. Szót-
lanul húzták ki kardjaikat és összemérték.

A kardcsattogásra és a Katalin sikoltására csakhamar
befutott a várúr másik leánya Klára is. A két székely
fiú ámulatlan ejtette ki kezéből a kardot.

— Hisz ez az! — báméskodik mindenik külön.

Ikrek voltak; Klára szakasztott olyan mint Katalin.
Helyreállt legott a béke, az ifjak kezét fogták, az apa
pedig rájuk adta az áldást, de hogy addig is, míg a la-
kodalom meg lesz, egyik se tévessze el, melyik az ő
menyasszonya, egy arany és egy ezüst karikát csinál-
tattak az ötvösnél, a karikába bevésették a saját nevü-
ket, s ezt a leány ujjára húzván, m e g j e g y e z t e vele
ki-ki a maga menyasszonyát.

Nem teszem a kezemet tűzbe érte, de meglehet, hogy
azóta jött szokásba karikagyűrűvel jegyezni el a meny-
asszonyt.

Margitta sziklája.

A Vágón járó jámbor és istenfélő tutajos ember félő figyelemmel tereli gonddal rótt alkotmányát a sebes folyó sodrába. Olykor meg éppen kerülnie kell a víz sodrát. Tapasztalatlan vízenjáróra ezer veszély les minden kanyarnál. Jóval Trencsén fölött pedig, egy ádáz sziklafálnál a gyakorlott tutajos is többre nézi a jószerecsét a két karja erejénél. A tudományát mégsem dobja el: óvatosan kerüli az árt, s ha nincs helyén egészen a szíve, ki is köt egy kis pihenőre, hogy aztán kisebb lendülettel induljon a veszedelmes helynek. A csalódó emberi szem egy szélesengázoló óriásnak látja a folyóba ugró, s belőle egyenesen kiemelkedő kősziklát, melynek fejjel rohan a meggondolatlan Vág, s megszeppenülve tűnik el a hirtelen kanyarulatban. Itt még még nagyobb a veszély. Rézsútós sziklatömbök, mint töredezett fokú óriásfésű, tartják föl a siető vizet. Fényesre mosott oldalakat körülcsapkodja a morajló víz. Mikor a víziember ezen is túl esett, akkor könnyebbül meg csak. Ha pedig útitársa is akad, szívesen beszéli el ezt a kis történetet:

Ezen a környéken élt valamikor egy éltesebb vagyos ember, akinek — mint mondani szokás — vén korára még egyszer elment az esze: megházasodott. De hát a baj tulajdonkép nem itt volt, hanem ott, hogy fiatal fehérnépet vitt a házhoz.

Meg is bánta hamarosan ezt a lépést. Addig azonban a következő dolgok történtek:

Az újdonsült menyecskében határtalan irigység lakozván minden nála valamivel is előbbrevaló lélekkel szemben, éppen elegendő okot talál erre mostohaleányában — a majdnem hasonlókorú, szép és erkölcsös Margitában. Asszonyi hízelgéssel előbb az apát idegeníti el a szerencsétlen leánygermektől. Majd hatalma növekvé-

sével fokozatosan érezte vad gyűlöletét az áldozattal, aki mindhiába igyekezett kedvében járni. Margitta sokszor hullatott e miatt szóltan könnyeket, amik a vad némbert nem indították meg; sőt inkább méreggel töltötték el.

A mostohaszerezte sok keserű perc mégsem tudta teljesen felhőbe borítani a leány életkedvét. Boldogító Amor lövelte rá vigasztaló aransugarait.

Bánat és szerelem — ha két forrásból fakadnak — csak növelik az életerőt, színezik a jelent, biztosítják a jövőt.

Margitta is rájött erre, s nem törődött ezentúl mostohája irigységével. Ennek pedig egyéb sem kellett, mint hogy megtudja Margitta vigasztalódásának a forrását — a forró szerelmet, mely atyja szolgálólegényéhez fűzte. Nyomban kieszközölte a tilalmat a leány számára. Mikor pedig ez sem használt, mert úgy fordult a dolog, hogy a szolgálólegény nem is volt szolgasorsból, hanem csak a leány kedvéért állott szolgálatba, — hozzányúlt a gonosz lélek az utolsó asszonyi eszközhöz is: el akarta csábítani tőle a legényt. Különbén is mindig jó szemmel nézte a csinos fiút. Most aztán sorra próbálta az asszonyos csábítás minden fortélyát, jóllehet egyik a másik után mondott csődöt. Mikor pedig arról is meggyőződött, hogy az ifjú határozott megvetéssel viseli magát iránta, a nagy elszégyenülés elnyomott benne minden emberi érzést; állatias bosszúvágy foglalta el minden gondolatát.

Rövidesen kész volt a terve, s kivitelhez látott, jó indulatot tanúsított a hiszékeny leánnyal szemben, aki kapott minden alkalmon, hogy valami szívességet tegyen neki. Rábízott tehát egy levelet, hogy vinné el egyik távoli rokonához.

Margitta útja a folyóparton vezetett, a magas sziklafalak fölött. Így számított a mostoha is. Kis kerülővel

megelőzte a mit sem sejtő leányt, a sziklás parton megtámadta, vad ütlegelésekkel tehetetlenné tette, a mélység fölé vonszolta, innét pedig rémes gúnykacaj kíséretében ledobta a morajló örvénybe.

Arra járó emberek kis idő múlva egy gyönyörű leányalakot pillantottak meg a folyó közepét szelő egyik szikla vállán. Megkockáztatták az utat s még életet találnak a szerencsétlen teremtésben.

A gonosz mostohát pedig tettének elkövetése után elővette a lelkiismeret kínja. Haját tépve őrvöngött s Margitta nevét kiabálta a sziklafalon. Mikor aztán embereket vesz észre a közelben, örült sikoltással vetette magát a folyóba.

A folyó egyik szikláját Margitta sziklájának mondja e történet óta a Vág népe.

A Szomolányhegy szelleme.

Az északkeleti Kárpátok egyik nevezetes hegye a két-csúcsú Szomolány, amely Szomolány várromjai felett emelkedik. Ama vidék népe azt hiszi, hogy Szomolány hegyében egy szellem lakik, aki a becsületes embereket szereti és nekik mindenben segítségükre van; megvédi az ártatlanokat az erőszak ellen, és megbünteti a gonoszokat. Ez a szellem tudatta a néppel a közeli napok időjárását is. S ha szép tiszta is a mennybolt, de a Szomolány hatalmas tölgyesében zúgás hallatszik, az annak a jele, hogy eső és zivatar lesz rövidesen, s akkor siet is mindenki, hogy a mezőn a sürgős munkát mihamarább elvégezze.

Sok olyan történetet beszél a nép, melyekben a Szomolány szelleme csodálatos módon segített szegény embereken. De valamennyi között említésre legméltóbb az, mikor egyszer egy ártatlan jobbágyot kimentett egy

nagy bajból, amelybe azt kegyetlen tisztartója akarta dönteni-

Ez így történt:

Vagy kétszáz esztendővel ezelőtt Erdődy Mihály volt Szomolány várának ura. De Mihály úr — mint a király hű tanácsadója — Pozsonyban lakott, s az ország dolgait intézte, szomolányi jószágát pedig egy Cseke Tóbiás nevű tisztjének a gondjaira bízta. Cseke előbb jobbágy volt. De a csataterén tanúsított bátorságáért felszabadította őt Mihály úr, megajándékozta és Szomolány várnagyává, s jószága tisztartójává tette. Tóbiás azonban gonoszlelkű ember volt, aki most, hogy felvitte az Isten a dolgát, szégyelte alacsony származását. Kemény és kegyetlen volt a jobbágyokkal, s különösen üldözte gyűlöletével azokat, akik őt még jobbágykorából ismerték. Annak meg éppen nem volt tőle maradása, aki panaszával Mihály úrhoz fordult. Cseke fortélyos ésszel el tudta hitetni urával, hogy egynémely ingyenélő és dologkerülő jobbágy azért gyűlöli őt, mivel neki előbbvaló a gazdája érdeke, akinek a kenyerét eszi, mint holmi renyhe jobbágyé. A szegény nép állapota pedig napról-napra rosszabb és tűrhetlenebb lett.

Egyszer Cseke Tóbiás előszólított egy jobbágyot, aki vele egyvású volt, s akivel gyermekkorában együtt játszott a portán napok hosszat. Átdott neki egy levelet és szigorúan ráparancsolt, hogy három óra alatt vigye el azt Pozsonyba Erdődy úrnak, — egy órát pihenjen és várja, míg a feleletet megírják, s három óra alatt hozza el a választ.

— Uram, te tréfát üzöl velem, — szolt a megrémült jobbágy, — hiszen jó hét óráig eltart míg az ember kipihent úri lovakkal Pozsonyba elhajt. Hogy tudjak hát én három óra alatt gyalogszerrel Pozsonyba jutni?

— Nem szokásom jobbágyokkal tréfálni, — válaszolt félelmetes tekintettel Tóbiás, — ha hét óra alatt meg

nem járod Pozsonyt, s el nem hozod a feleletet, olyan száz botot húzatok rád, hogy arról fogsz koldulni egész életedben.

A szegény jobbágy jól tudta, hogy vesztére szaporítaná itt a szót. Fogta a levelet, s elment nagyszomorúan. A vártól nem messze az erdőszélen járt, s éppen azt forgatta az eszében, nem lenne-e jobb neki világgá bujdosni, földönfutóvá lenni, midőn egyszerre kocsizörgés ütötte meg a fülét. Három poroszkáló fekete mén húzott egy könnyű magyar kocsit-

— Miért szomorkodol, földi? — kérde a kocsin ülő ember, — úgy lehorgasztod a fejed, mintha az orrod vére folyna.

Itt a szegény jobbágy elmondta, mit kivan tőle a kegyetlen tisztartó.

— Hiszen, ha egyéb bajod nincsen, ezért nem érdekes szomorkodni. Csak ülj fel ide mellém!

A jobbágy melléje ült. Most a kocsis fogta az ostort, s akkorát csördített vele, hogy a hegyóriások sok mérföldnyire köröskörül úgy zúgtak, bömböltek, mint mikor egy rettenetes mennydörgésre felelnek. A három fekete mén pedig neki rugaszkodott, erdőn-mezőn, hegyen-völgyön, töskén-bokron keresztül vágattak oly gyorsan, mint a madár, vagy még annál is gyorsabban, mint a szélvész. A szegény jobbágnak elállott szeme-szája, azt se tudta, ébren van-e vagy álmodik. Nem sokára ott termettek Pozsony városa kapujánál.

— Most eredj be a városba, — szólta a kocsis, — végezd el a magad dolgát és jöjj vissza! Én itt várok rád.

A szegény jobbágy úgy cselekedett. Nagy csodálkozással látta, hogy a piacon még ott sűrög-forog a nagy sokadalom, hogy még jól fenn áll a nap, pedig hát délután három óra volt, mikor hazulról elindult. Elment az országházba, átadta Cseke Tóbiás levelét, s már egy óra múlva ott volt megint a nagypecsétes felelettel a ke-

zében a város kapuja előtt, annál a csodálatos kocsnál. Hasonló gyorsasággal repültek vissza is Szomolány elé, a csapóhídon át, egyenesen a vár udvarára.

Mikor a mi emberünk leszállt a kocsiról, csak úgy remegett a félelemtől.

— Egy cseppet se félj, szegény jobbágy, — szolt a kocsis, — az Istennel jártál. Láttad, győzik ezek az én lovaim. Még ma egy negyediket ragasztok melléjük, s akkor oly gyorsan megyek, mint a gondolat- Most csak eredj, add át Cseke Tóbiásnak a feleletet!

Amint a gonosz tisztartó meglátta a szegény jobbágyot, s amint elolvasta Mihály úr válaszát, majd hogy hanyatt nem vágta magát ijedtében. Előbb azt hitte, hogy szemfényvesztés az egész. De mikor elbeszélte neki a mi emberünk, hogy egy csodálatos kocsis vitte és hozta őt három fekete ménlovon, oly gyorsan, mint a fürgeteg, Cseke Tóbiás a szívéhez kapott, s ezzel a kiáltással: „Odavagyok, ez a Szomolány-hegy szellemei” összerogyott és szörnyethalt.

A vár udvarán az emberek nagy álmétkodással látták, hogy az a kocsis, aki a szegény jobbágyot három lovon hozta, most egyszerre négy fekete ménnel vágatott ki a várból.

Tartalomjegyzék

A balatoni kecskekörmök.....	5
Csörsz árka	7
Diósgyőr	9
Poky Péter pénze.....	13
A Mohos tulkai	1b
Hricsó-vár szelleme.....	19
Szélvár	24
A bosszú kardja.....	28
A lietavai csoda.....	34
Oroszlánkő.....	37
A pozsonyi tanácsos.....	41
Beckó-vára	44
Világos.....	48
Veneturné vára.....	50
A győri érckakas	54
Drégely-vára és a varga	57
A Cukorsüveg regéi	63
Az ördög útja	68
Dengezich köve	69
A trencsényi kút.....	73
Somlyó vára	76
Kékkő vára.....	83
Bosnyák Zsófia	86
Csejte-vár és asszonya.....	91
A budetini falüreg	94
Zboró	99
Székelykő.....	102
Margitta sziklája	104
A Szomolányhegy szelleme	106